

1935 Neljateistkümnes aastakäik Nr. 1

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Juulius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetussektär

Joh. V. Veski

Tartu 1935

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. Saareste, Emil Nestor Setälä †	1
2. A. Raun, Bernát Muncácsi 75.-ks sünnipäevaks	4
3. J. Mägiste, Sm, <i>Agricola canfa 'cum'</i> ja eL kirjakeele <i>kahn</i>	6
4. P. Ariste, Reigi	11
5. H. Põld, Nimekirjutusest eesti piibli uues tõlkes	13
6. S. Aaslava ja H. Masing, Vastuseks eelmisele	26
EK toimetus, Järeilmärkus	35
7. Tegevuse aruanded :	
E. Elisto, Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 15. tegevusaastast 1934	36
A. Kask, Murdetoimkonna 1934. a. aruanne	38
E. Elisto, „Eesti Keele“ 1934. a. aruanne	39
J. Ainelo ja A. Tiitsmaa, Nimekirjutuse eestistamise Toimkonna 1934. a. aruanne	39
Märkus	40

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Emil Nestor Setälä †

8. II 1935.

Kare surm on jällegi riisunud Soomelt ja sellega Eestiltki ja teistelt hõimudelt tähismehe. Setäläga on kaotatud juhtiv isiksus soome-ugri keeleteaduses, kuid esirinnas sammuja ka meie sugurahvaste folkloori ja kultuuriloo uurimises, Soome silmapaistev riigimees, kõrgesti hinnatud end. õppejõud Helsingi ülikoolis ning mõjuvõimas hõimutegelane.

Suurt õpetlast ja head sõpra leinates püüame siin lühidalt esile tõsta kadunu tähtsust ja tema poolesaja-aastase töö tulemusi keeleteaduses, eriti meie keelkonna olu ja ajaloo tundmises.

Setälä noorusaeg ja õpinguaastad (Helsingi ülikoolis 1882—85) kuuluvad ajastusse, mil indo-euroopa keelte uurimine oma meetodites oli arenenud suure kindluse ja eksaktuse tasemele, mil võrdlev-ajalooline uurimissuund oli välja töötanud juba õigegi selged põhimõtted ja mil seda arendav mn. „noogrammatiline kool“ oli lingvistikas pääsemas valitsevasse asendisse. Setälä algav elutöö liitus sellele keeleteadlaste sugupõlvele, kelle tol ajal haripunktini jõudnud tööpinget märkisid tähisteosed nagu Herm. Paul'i (1846—1921) „Prinzipien der Sprachgeschichte“ a. 1880, Karl Brugmann'i (1849—1919) „Grundriss der vergleichenden Grammatik der indo-germanischen Sprachen“ (1886—1900), B. Delbrück'i (1842—1922) „Einleitung in das Studium der indo-germanischen Sprachen“ (1880) ja A. Leskien'i (1840—1916) „Die Deklination im Slavisch-Litauischen u. Germanischen“ (1876). Ise tema aga kuulus rohkem järgnevasse generatsiooni, kes oli osanud kasutada tolle saksa kooli valjusid ja vankumatuid meetodeid, ühe sõnaga head distsipliini, kuid teiselt poolt ka,

silmi enam avades kaasaegse kõnekeele ja eriti rahvakeele murrete arengutingimuste komplitseeritusele ning suuremal määral arvestades vahepeal kõrgele arenenud individuaalpsühholoogia ja rahvastepsühholoogia tulemusi, oli end enam või vähem vastamas nimetatud voolu kaldumisest nähtuste sageli liig mehaanilisse vaatlusse ja ühekiõlgsele positivistlikku käsitlusse. Seda uut vaimu, mis oma töös enam arvestab intuitsiooni ja avaldab ka endisest suuremat huvi sünteesi ja oma töövalla üldküsimumuste vastu, esindavad osalt Hugo Schuchardt (1842—1927) Saksas ja Austrias, kuid enam A. Meillet (sünd. 1866) Prantsusmaal (tema *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, 1903), O. Jespersen (sünd. 1860) Taanis, kellest aga on kujunenud üks sünkronistliku voolu juhtidest, siis H. Pedersen (sünd. 1867) samuti Taanis, J. Wackernagel (sünd. 1853) Šveitsis, J. Szinnyi (sünd. 1863) ja Z. Gombocz (sünd. 1877) Ungaris, jmt. Põhjalik tutvus kaasaegsete uurimisviisidega ja töötulemustega indo-euroopalise lingvistika alal võimaldas Setäläl täiel määral ka soome-ugri keelte häälikutelugu ja morfoloogiat rajada ajaloolis-võrdlevale meetodile. Ja ligikaudu ainuliselt nendel radadel on üle paarikümne aasta, alates L. Kettunen'i Kodavere murde uurimusega, sammunud ka eesti keele teaduslik vaatlemine. Meie keelkonna ja üksikkeeltegi evolutiivses käsitlemises on Setäläl keskkohana toonitada tema astmevaheldusteooriat, mis arvatavasti on tõuget saanud taanlase K. Verner'i (sünd. 1843) tuntud õpetusest (nn. „Verner'i seadus“¹) ja mõningal määral küllap vist ka meie Mihkel Veske vaadetest (tema väitekirj a. 1872). Sel tänini meie tööväljal suuresti viljastaval õpetusel, mis tulevikus, tõsi küll, nii mõndagi piiramist ja korrektiivi nõuab, on eriline tähtsus nimelt liivi ja eesti seisukohast, kus astmevaheldus, nii kvantitatiivne kui kvalitatiivne, on muude sugukeelte omast keerukam ja kus see praeguseski keeles on oluliseks edasiarendavaks teguriks. Mõeldagu ms. kas või sääraseid vahekordi nagu Harglas *vehmër* : *vihmre*, *lehmä* : *lihmä*, *tõhjäs* : *tühja*, *nõhrü* : *nürh* või Rõuges kohati *lädęv* : *ladva*, *sõber* : *sõbrä*, siis pikkuste olenevust järgneva silbi hiliskinnisusest nagu (*h*)akka : (*h*)akkan (eelmisel juhul *kk* pisut pikem), erakordseid lühenemisi ja häälikukadusid alaliselt kinnise silbi ees (näit. *põrmand* > *põrand*, *palmima* ~ *palistama*) jne. Selles valguses tuleks mõista ka seesuguseid olu-

¹ Selle mõjust soome-ugri ja muude keelte uurimisse vt. ms. O. Jespersen'il, „Linguistica“, Copenhagen 1933, lk. 229—248 (art. „Verners Gesetz und das Wesen des Akzents“).

kordi nagu põhja-eesti paiguti samas murdes part. pl. *põlousi*, *kukkesi*, kuid *pesasid*, *nägusid*, kus hiliskujunenud tunnu-seid *-si* (lahtissilbilist) ja *-sid* (kinnissilbilist) liidetakse esimest pikavärtlisele, teist lühivärtlisele tüvele. — Läänud

E. V. Setälä

sajandi lõpul ja käesoleva alguses valitsevale historitsistlikule ajavaimule vastavalt on Setälägi teatud ühekülgsusega rõhutanud diakroonilise keeleuurimise peatähtsust, kui mitte ainult tähtsustki (selleks on see arenemas vahel mõnedel tema õpilastelgi), kaunis kõrval seistes nn. staatilisest ehk me-

takroonilisest (sünkroonilisest) keelevaatlusest, mida on algatanud ja arendanud esmalt Genève'i kool (Saussure, Séchehaye, Bally), siis Praha lingvistide rühmkond ja väljaspool Jespersen, F. Brunot, L. Hjelmslev jt. Selle käsitlusuuna algelisema astme, deskriptiivse keeleteaduse suurt väärtust on oma elutöös sagedasti alla kriipsutanud ka Setälä, kuid sedagi ajaloolise lingvistika teenistuses ja huvides käsitledes. Nende vaatekohtade ainumaksvuse puhul ähvardab keeleteadust muidugi oht kaotada oma isetähtsust, muutuda ajaloo ja kultuuriloo abiteaduseks, ja niiviisi võidakse kalduda unarule jätma keele kaasaegset olu, keele kui üheaegse ja ülimalt keeruka süsteemi, keele kui inimesele ja aktuaalsele kultuurile esmatähtsusliku teguri mõistmist.

Oma tugevast tervisest, pikast elueast (sünd. a. 1864), haruldastest vaimuannetest ja suurest töövoimest hoolimata ei ole Setälä saanud siiski oma elutööd täielikule lõpule viia, seda kõigiti ümmardada. Ilmumata jäi „Äännehistoria“ kolmas osa (vokalism), astmevaheldusteooriat sai ta trükkis esitada ainult peajoontes ja esialgsete avaldistena (a. 1896 ja a. 1914), ja tema suurejooneliselt kavatsatud soome etümolooiline sõnastik on praegu pooleli, käsikirja valmistamisjärgus. Kuid needki tööd ja üritused on kõik olnud pöördelised ja suundamääravad, nad olid seks küllaldased, et Setälät kergitada meie sugukeelte uurijateperes juhtivale kohale, ja seda juba mõnda aastakümnet.

Meie emakeele uurijaskond, kelle töö edaspidise arenemise tähtsamaks eelduseks kahtlemata on kõigepealt rikkaliku ja ustava keeleainestiku kiireline kogumine nii kõnekeelest (murretest, ühiskeelest) kui kirjakeelestki, leinab Setälä isikus oma juhti ja vaimset tuge selles praegu meil toimivas ainetekogumise töös, mis mitmeti on endale eeskuju leidnud Soome murdeuurimistööst. Seda viimast on ju algatanud ja üle kolmekümne aasta selle arenemist juhtivalt määranud meie kadunu.

E. N. Setälä mälestus, usume, püsib meis alati elav ja tema eeskuju kõrge.

A. Saareste.

Bernát Munkácsi 75.-ks sünnipäevaks

12. III 1935.

Kuulsal ungari keeleuurijal J. Budenz'il, kes pani aluse moodsale soome-ugri keeleteadusele, oli rida andekaid õpilasi. Nendest üks kõige silmapaistvamaid on Bernát Munkácsi. On eriline rõõm, pärast hiljutisi raskeid kaotusi meie

keeleteaduse alal, mis jälle kippusid tõestama, et keeleteadlastele pole antud pikka aega, tervitada ning õnnitella välja- paistvat uurijat neljandasse veerandsajandisse astumise puhul. Soovime ja loodame, et tamm, mis nii kaua tugevana on püsinud, veel kaua edasigi püsib, et oleks noortel, kuhu üles vaadata.

Munkácsi sündis Nagyvárad'is (Ungaris) 12. III 1860. Pärast gümnaasiumi lõpetamist asus ta Budapesti õppima keeleteadust Budenzi juhatusel. A. 1884 tegi ta doktorieksamit. Hiljem kujunes tema kutsetöökoolide inspektori amet Budapestis (praegu on ta pensionil). Tema suuri teaduslikke teeneid on Ungari Teaduste Akadeemia hinnanud mitmete auhindadega ja oma liikmeks valimisega.

Munkácsi tegevuspõld on väga lai. Kui nimetada ühe tema suurema teose pealkirja „Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben“ (Aaria ja kaukaasia elemendid soome-ungari [= soome-ugri] keeltes, I, Budapest 1901, VII + 672 lk.), siis see omalt poolt näitab, kui paljude keeltega on tegelnud Munkácsi. Juba 24-aastasena avaldas ta Budenz-Albumis väga tähelepanuvääriva kirjutise uural-altai keelte pluuralimoodustusest. (Üldse on ta neid uurijaid, kes uural-altai keelkonda kui niisugust tunnustab.) Alles hiljuti lõpetas ta oma rikkaliku osseedi rahvaluulekogu väljaandmise. Kõige selle juures aga on Munkácsit juhtinud u n g a r i seisukoht: huvitav ja väärtuslik on kõik see, mis aitab valgustada ungari rahva ja keele kujunemist.

Munkácsi elutöö kandvama osa moodustavad tema voguli ja votjaki keele uurimused. Mõlemat keelt on Munkácsi ise kohapeal käinud uurimas. Tema teose „A votják nyelv szótára“ (Votjaki keele sõnaraamat, Budapest, 1890—96, XVI + 836 lk.) ilmumine oli suursündmuseks. See sõnaraamat on kriitiline, allikad on täpselt tsiteeritud, lausenäiteid esineb rikkalikult ning ära on toodud ka keelejuhtide venevõi tatarikeelsed tõlgendused. Munkácsi peateos on „Vogul népköltési gyűjtemény“ (Voguli rahvaluulekogu I—IV, Bp., 1892—1921, kokku 3200 lk.). Oma voguli ainekogu läbitöötamist Munkácsi pole veel lõpetanud; nii võib oodata väärtuslikku lisa seni avaldatule. Selle suure rahvaluulekogu, mis ühtlasi on ainus seni ilmunud täpsema transkriptsiooniga voguli tekstikogu, teevad eriti väärtuslikuks rohkearvulised ajalised ja keelelised selgitavad märkused. Selles teoses on ka kasutatud ning tõlgendatud kuulsa ungari uurija Reguly ülestähendused, mida alles Munkácsi, kohapeal kontrollides, suutis lahendada.

Võimatu on käesoleva kirjutise raamides loendada Munkácsi muud tegevust* ning kõiki keeli, mida ta oma uurimusi on puudutanud. Eriti tahaks ainult veel välja tõsta tema tegevust ajakirja „Keleti Szemle“ (Ida ringvaade, Bp., 1900—, seni 21 köidet) toimetajana. Samuti oli ta pikemat aega ung. ajakirja „Ethnographia“ toimetajaks resp. kaas-toimetajaks.

Kuni viimase ajani on Munkácsi väsimata tegev olnud. Soovime suurele töömehele kõike õnnistust, jõudu ja edu edasiseks tööks!

A. Raun.

Sm. Agricola *canfa* 'cum' ja eL kirja- keele *kahn*.

Soome kirjakeele põhjapanija M. Agricola *canfa*-postpositsiooni eraklikust ortograafilisest kujust on mitmel korral kirjutatud, kuid rahuldavat olukorra seletust pole allakirjutanu arvates leitud. Selle sm. vana kirjakeele postpositsiooni ja tema vaste vahel eL kirjakeeles (*kahn*) näikse aga olevat paralleelseid arenguhooni, mispärast peaks lubatud olema neid siin ühiselt kõne alla võtta.

1.

Võtkem esmalt arutlusele sm. vana kirjaki. *canfa*. On juba ammu märgatud tõsiasja¹, et sm. praeguse kirjaki. sõnus *kansa* 'populus' ja *kanssa* postpos. 'cum' on Agricola keeles *s*-i suhtes järjekindlalt tarvitusel vastupidine esindus — *canffa* 'populus', ent *canfa* 'cum'. Samuti kui Agricola, kirjutavad kõnesolevaid sõnu peagu kõik teised sm. vana kirjakeele autorid kuni Florinus'eni XVII saj. lõpupoolel, millal (alates 1685. a. piiblitõlkega) pääses maksvusele praegune sm. kirjaviis *kansa* ja postpos. *kanssa* (esialgu veel *canssa*, *cansza*)². Valgustagu seda Agricola üldtun-

* Munkácsi elust ja tööst lähemalt vt. D. Fokos'e kirjutist ajakirjas „Magyar Nyelvör“ LIX (1930), lk. 33 jj., M. teoste bibliograafiai sealsamas, lk. 172 jj.

¹ Vt. näit. juba J ä n n e s (Genetz), Vir. II, lk. 146, 173, O j a n s u u, Mikael Agricolan kielestä, lk. 20 jm.

² R a p o l a, Abr. Kollaniuksen lain-suom. kielestä, lk. 79 ja Suomen kirjakielen historia I, lk. 189.

tud keeletarvitust ainult paar näidet³: munasfudhen canfa (= neerudega), canfaperifinen (= kaaspärija), ent Napiseuan Canffan (= nuriseva rahva), ygi nifcuri canffa (= üks tõrges, vastuline rahvas). Selle sm. vana kirjakeele nüüdist diametraalselt erineva kirjaviisi seletuseks lausub Rapola⁴: „Pelkkä ortografinen piirre on se, että Agricola ja useat muut vanhimmat kirjailijat käyttivät substantiivista kansa kirjoitustapaa *Canssa*, *canssa* — oikku, tekisi mieli sanoa, ellei siinä näkisi tietoista pyrkimystä graafisin keinoin erottaa toisistaan kahta homonyymia“.

Pole kahtlust, et — nagu Rapolagi äsjases tsitaadis arvab — canfa ja canffa ortograafiline eraldamine sm. vane-
mas kirjakeeles on olnud teadliku normeerimise tulemus. Kuid miks just -ff- ~ -f- vaheldus sääl kujunes niisuguseks, nagu teda näeme, ja nimelt koguni hoopis vastupidiseks tänapäeva sm. kirjakeele uususele, see küsimus on jäänud lahtiseks. Ei tahaks uskuda, et sellise olukorra kujunemine on olnud täiesti seletamatu juhuse või koguni „oik“. Küsimus on ka, kas sm. vana kirjaki. canfa ja canffa olid täielised homonüümid.

Mis puutub esmalt kirjutusviisi canffa, siis see on Agricola ortograafia kohaselt ootuspärane *kansa*-sõnakuju edasiandmine. Sest silbialgulise *l*-, *r*-, *n*-le järgneva üksik-*s*-i tähistamiseks Agricola sageli tarvitab ff-i (resp. ß-i): anffion = *ansion*, tylffen = *tylsän*, murffi = *mursi*, cocounffit = *koko-unsit* jne.⁵ See väide leiab kinnitust ka, kui võtame näiteid vahetult Agricola teoseist⁶: anffanet = *ansa(i)nneet*, kerffimys = *kärsimys*, kerffiuet = *kärsivät*, Sananffa = *sanansa* jne. Nii siis canffa on normaalne Agricola kirjaviisis. Kuid selle ff-lise kirjaviisi kõrval leidub A-l ka canfa-tüüpi üksik-f-list⁷: runfahus, fielunfa, ensingen jne. Et A. sellisest alateadlikust, täiesti juhuslikust ortograafilisest ff ~ f

³ Vt. M. Agricolan Teokset I, lk. 110, 122, 147, 508.

⁴ Rapola, Suomen kirjakielen historia I, lk. 190.

⁵ Ojansuu, M. Agricolan kielestä, lk. 20 ja Rapola, tsit. t., lk. 50.

⁶ M. Agricolan Teokset I, lk. 445, 622, III, lk. 239, 259 jm.

⁷ Seesama t. I, lk. 447, 450, 571.

vaheldusest oleks jõudnud välja canſſa ~ canſa teadlikule normeerimisele, tundub ebausutav. Pigemini küll võib arvata, et A. pidas postpositsiooni canſa 'cum' (= *kanssa*, ? *kansa*) sõna *kansa* inessiivseks kujukse ja määras sellele ka vastavalt kirjaviisi. Praegune sm. partikkel *kanssa* ongi ilmselt inessiivse algupäraga (< *kansassa*, haploloogilise sisekao tõttu *a kadu*⁸), nagu ka nähtub sellest, et tänini sm. murdeis on säilinud tema sisekaota vasteid (lõuna-Pohjanmaa partikkel *kansas*, *kansahnani*, vrd. kirjajkl. *kanssa*, *kanssani*)⁹. Inessiivseks tajutud canſa-partikli üksik-s-line kirjaviis on arusaadav, kui meenutame, et A-l *ssa-*, *ssä-* ja lõppkaolise s-lõpulise inessiivi kõrval rohkesti esineb läänesoome *sa-*, *sä-lõpulist*¹⁰, ühekordse ſ-ga märgitult. Võrreldagu¹¹ ühelt poolt näiteid nagu omaſa toſenſe, ſinuſa, õykeas wſcoſa, ijancatitſeſa ſanaſa, caiteſa elemefe, puheſa, maghoſa, teisalt aga ſſ-lisi inessiive pyheſſe hengeſſe, meiffe, ſinuſſa, ſoſſa, heneſſe jne. See *sa-*, *sä-*line inessiiv on *ssa-*, *ssä-*lise kõrval olnud ülevõimuline sm. vanemas kirjakeeles kuni XVIII sajandini, hakates taganema alles XIX saj. algul¹². Kui nüüd A., tajudes canſa-partikli inessiivseks, seisis tarbe ees teda graafiliselt eraldada sõnast canſſa 'populus' (= *kansa*, mis nii siis vist küll ei olnud ka eelmise [canſa = *kanssa*?] homonüüm), siis, kuna *kansa*-sõna normaalkirjaviisiks oli kujunemas ſſ-line canſſa (vrd. ülemaal anſſion, kerſſiuet jt.), jäi paralleelseist ſſa- ja ſa-lisist inessiividest (vrd. ülemaal ſinuſſa ~ ſinuſa) *kanssa*-partikli kui inessiiviks tajutud sõnakuju kirjutamisel ainsaks võimalikuks eeskujuks ſa-line (canſa nagu ſinuſa).

⁸ Vt. O j a n s u u, Vir. 1909, lk. 187 ja M ä g i s t e, EK 1934, lk. 42. R a p o l a, Suomen kirjakiel. hist. I, lk. 190 peab teda küll ainult „osal“ sisekaoliseks, üldisemalt aga oletades arengut *kansa* > *kans* > *kan̄* > vokaali taastamise teel > *kanssa*. Viimane oletus on liiga kunstlik ja kinnitavate paralleelideta, seetõttu ka hoopis vähe usutav.

⁹ R a p o l a, tsit. kohas.

¹⁰ O j a n s u u, M. Agricolan kielest, lk. 59 ja R a p o l a, tsit. t., lk. 190—191.

¹¹ M. Agricolan Teokset I, lk. 198, 447, 561, 562, 563, 564, 565, 568.

¹² R a p o l a, Suomen kirjakielen historia, lk. 192—3.

2.

Vanas eL kirjakeeles leiame e. praeguse käändelõpu *-ga* ja partikli *ka* vastena partikli *kañ* (= *kân*), mille tekki- mist küllap võiks siduda inessiivkäändega. Olukorra valgus- tamiseks esitatagu järgnevas vastavaid näiteid J. Guts- leffi ja J. Rossihnius'e keeletarvitusest. Gutsleffi keele iseloomustajaks olgu mõni näide tema Vana Testa- mendi tõlkekatkendeist¹³: kumbade kañ (= milledega), palde kañ (= palgega, näoga), nohede kañ (= nooltega), Esau kañ, welje kañ, kájede kañ (= kätega), wáje kañ (= väga), kawalusje kañ, wiñna kañ, meije kañ, waimo kañ, langa kañ, temma kañ, poja kañ jne. Sama post- positsioon kañ on üldine ka Rossihniusel¹⁴: Rauple- miñje kañ (= kauplemisega), wõra koçto kañ, kite Lohtut asjade kañ, Liha kañ, andede kañ, se kañ (= seega), tenno kañ, Summala Sõnna kañ, kurja hiimo kañ, Nimme kañ (= nimelt), armo kañ, suh kañ (= suuga), römu ninç rawu kañ (= röömu ja rahuga), murre kañ, wágh kañ (= väga, *vága*), kiwvide kañ jne. Viimaselt autorilt¹⁵ on silma puutu- nud ka kañ praeguse e. partikli *ka* vastena ning isegi liit- sõnalise *kaas-* asemikuna: tedda kañ armazema (= teda ka armastama), ninç kañ töifine Imemine, Ninç perrast kañ, kañperrandajat (= kaaspärijad). Gutsleffi¹⁶ kohta olgu tähendatud, et temal kañ-postpositsiooni kõrval harvakult leidub ka paralleelkuju *kañ* (= *kā*): wáje kañ (= väga), nõgla kañ, tulle kañ, laumtaluh kañ (= lõualuuga). Gutsleffist umb. 20—30 a. hilisem autor A. Verginius¹⁷ tarvitab juba järjekindlalt käändelõppu *-ga* ja partiklit *kañ*: neibega (= nendega), Pahwliga (= Paulusega), kañ Roggobuste man pididi hoijetama, kañ fulle, Weega, Nimmega, meijega jne.

¹³ Vt. A. Saareste ja A. R. Cederberg'i Valik eesti kirja- keele vanemaid mälestisi (lühend. EKVM), lk. 104, 105, 103, 109, 111, 113, 115, 119.

¹⁴ Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft XIX, lk. 8, 9, 10, 12, 13, 15, 17, 19, 21, 47, 72, 73, 76, 77.

¹⁵ Äsjatsit. t., lk. 10, 11, 29, 35.

¹⁶ EKVM, lk. 105, 116, 121. Võib-olla et Rossihniuse tekstide tühjen- daval läbiotsimisel ka säält leiaks mõne vastava näite.

¹⁷ Vt. näit. seesama t., lk. 171, 174.

Tänini pole eL rahvakeelest konstateeritud *n*-list partiklit *kân*. Võiks ju oletada, et umbes 300 a. eest selline sõnakuju sääl veel esines ja et *n* selles on hiljemini „ära kulanud“. Kuid seni kui rahvakeelest pole noteeritud vastavat *n*-list kuju, on põhjust pidada *fañn*-kuju omaaegse eL kirjakeele kunstsünnitiseks. Algkujust *kansa*¹⁸ või **?kansak* (vrd. eL *tulega*², *-k > ')* ei ole üheski e. murdes saanud häälikseaduslikult areneda muud kui *kaas(a)* või viimasest kulunud *ka*, *-ga n*-i vokaliseerumise kaudu¹⁹. *e*-tüvelisis sõnus on murdeti ainsuse vokaaltüvest võinud üldistuda *n* esialgse *s*-i asemele (murdeline *kân*, *kûñ* resp. *kûin* pro *kâs*, *kûs*), kuid käsitledavas *kaas(a)*-sõnas, mille tüvi on olnud vaheldumatult *-(n)s*-line (mitte *-ns*: **nd >> n*-vaheldusega nagu *kâs* jt.), ei saa sellest võimalusest olla juttugi. Veel vähem oleks kujuteldav, et kusagil e. murdeis *s~n* vaheldus *kaas*: *kaane* tüüpi sõnus oleks oma analoogiaga saanud põhjustada *kaas(a)*-partiklile *n*-lise rööbikkuju (resp. asenduskuju) tekkimise! Kuna praeguste andmete järgi otsustades *fañn* on ainuüksi eL vana kirjakeele sõnakuju ja selle kõrval, nagu nägime, vähesel määral (Verginiusel aga juba järjekindlalt) on esinenud arvatavasti küll murdepärasest vokaallõpulist partiklit (Gutsleffi *fañ*), siis tuleb pääle kiusatus seda *fañn*-kuju seletada kunstlikuks, samaaegse eP kirjakeele kaudseil eeskujudel sündinuks. On ju XVII sajandi eL kirjakeel teatavasti tugevate eP kirjakeele mõjustuste alune²⁰. Kuid eP kirjakeele algmeis, mis Rossihniusele ja Gutsleffile olid eeskujuks, esines praegune käändelõpp *-ga* ja partikkel *ka*²¹ veel arhailisemas, kulumata kujus *kaas*, *fañs*. Võtkem ainult mõningane näide G. Müller'ilt²²: *Se kaas* (= seega), *Pattude kaas*, *taema kaas*, *Nüit olleme meye kaas* (= ka) *Sumala Lapset*, *Meye peame*

¹⁸ Sõna etimoloogia kohta vt. Wichmann, FUF XI, lk. 214—215.

¹⁹ Vt. näit. Kettunen, EKÄH, lk. 104.

²⁰ Vt. A. S(aares)te seisukohti Gutsleffi ja Rossihniuse keeletarvituse suhtes, Eesti blogr. leksikon, lk. 115, 2. veerg ja lk. 435, 1. v.

²¹ Mag. P. Ariste teatel on *kaos* 'ka' suure haruldisena veel tänapäeval üles märgitud Hiiumaa Pühalepast.

²² Verhandlungen der Gel. Estn. Gesellschaft XV, lk. 33—34.

fyh kaas motlema jne. Sama pildi saame H. Stahl'i²³ keelest: weggi fahš (= väega), Ufcto fahš (= usuga), rahwo fahš (= rahuga), nind fahš (= ning ka), ep fahš (= ei ka) jne.. eP kirjakeele eeskujul lõunamurret kirjakeeleks koolutanud pastorid oma puuduliku keeleoskusega rinnastasid selle kaas-partikli inessiividega nagu Mülleri²⁴ meles (= meeles) jt. Viimase vasted eL-s teati olevat n-lised (vrd. näit. Rossihniuse²⁵ ehn nind perran, omman lihnan jt.), ja nii küllap loodi inessiivide eeskujul ka oletatavasti kunstvorm fahn. Nõnda siis võiks ehk arvata, et käsitlusalune eL fahn on tekkinud mingi pette-inessiivina, kuna sm. vana kirjakl. canfa-partikli ortograafia seletamisel tuleb küll ka lähtuda inessiivist, võib olla pettelisest (kui teda hääldati *kansa*, nagu praegugi paiguti murdeis), võib-olla tõelisest (kui hääldati *kanssa*). eL *kahn*-partikli kohta on ülemal-esitatud oletuse mõnesõnaliselt esitanud juba O j a n s u u²⁶, ligemalt seda motiveerimata. Seepärast peaks olema õigustatud eelnevad oletust lähemalt kaaluvad ja kinnitavad read, seda enam, et selle oletuse meeldetuletamise kaudu ka sm. vana kirjakl. problemaatiline canfa vahest pääseb senisest „oigu“-valgusest paremasse päevaselgusesse.

J. Mägiste.

Reigi.

Kõige põhjapoolsem Hiiumaa kihelkond on kohalises rahvakeeles nimeldasa *reigi*. Sama nimetust tarvitatakse ka mujal Hiius; väikest erinevust kohtab üksnes kiriku läheduses Rootsikülas, kus esineb *reiği*, sest selle küla murdes on õige üldiselt diftong *ei* asemel *ei*: *heinäm̄p - einäm̄p* 'heinamaa', *mei* 'meie'. Kihelkond ja kirik on saanud nime praeguselt Rootsikülalt, mida varemalt on kutsutud Reigi külaks, ja endiselt Reigi mõisalt, nüüdselt Reigi asunduselt.

²³ EKVM, lk. 35—36.

²⁴ Verhandlungen der Gel. Estn. Gesellschaft XV, lk. 46.

²⁵ Sama sari XIX, lk. 72, 75.

²⁶ SKTT I, lk. 142: „Etelävirossa on (pohjoisvirolainen *käs* käsitetty inessiivimuodoksi ja korvattu muodolla *kän* (*kähn*, *käh*);...“

Rootsiküla kuulus vanasti koos Pihla külaga kirikuvalda. Ka viimase küla järgi nimetab Hiiu vanem põlv kihelkonda: *pihlå kihelgoñd, pihlå kerik*. Näib, et eestikeelsel alal on vanasti olnud *Pihla* üldisem ning rootsikeelsel taas *Reigi*. Reigi viimaste rootslaste keeles on kihelkonna nimi *Räike* = *ræiġe*.

Eesti keel ei paku võimalusi käesoleva kohanime etümo- loogiliseks valgustamiseks, küll on aga rootsi keeles sobi- vaid lahendusvõimalusi. Reigi-rootsis leidub nimisõna *ræiġ* 'suits', millele muis eesti-rootsi murdeis vastab *raiġ* ~ *ræiġ* id. Eesti-rootsi sõnaga on ühendatavad riigi-rootsi *rök* 'suits', vana-rootsi *röker, rök* 'eldstad, hushåll, lukt', vana- islandi *reykr*, taani *røg*, norra *røyk*, kõikjal 'suitsu' tähen- dades (E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, Lund 1922). Mitte üksi vana-rootsis ei ole sõna tähendanud ka elamut, vaid praeguses hiiu-rootsiski on *ræiġ*'il see kõrval- tähendus (N. Tiberg, En sägen från Gammalsvenskby i historisk belysning, Göteborg 1932, lk. 14). Eri skandi- naavia keelis mitmes kohas leidub kohanimed, mis on tuletatud esitatud suitsutähistavast sõnatüvest. Andrees Allgemeiner Handatlas'e (8. Auflage. Bielefeld u. Leipzig 1928) järgi esineb Taanis *Röke*, Norras *Röken, Rökkem, Röikås, Rövik*, Islandis *Reykjavik, Reykjanes, Reykjahlid, Theystareykja* jne. — Algselt on siis Hiiu *Räike* ~ *Reigi* tähistanud asulat, kust tõuseb üles suitsu, nagu enamik muidki skandinaavia vasteid. Sama arvamist väljendab juba C. Russwurm (Eibofolke I, lk. 90) ja N. Tiberg l. c.

Eesti kirjakeeles on tarvitatud *Reigi* kõrval ka kuju *Röigi*. Muuseas on just viimane kuju praegu ametlikult esimesel kohal ja mõne aja eest peeti teda ainuõigeks. Õ-line *Röigi* on saanud alguse puhtkirjanduslikul või n. õ. õpetatud teel võõrkeelte eeskujul. Vanus saksa- ja rootsi- keelseis ürikuis esineb nime kirjutus õige kirjul kujul. Too- dagu siin mõningaid näiteid Russwurmi järgi (Eibofolke I, lk. 171 jj. ja 231 jj.), kus on avaldatud rida asjaomaseid dokumente: *Reyks* (aastal 1675), *Röik* (1726), *Röicks* (1802), *Roykelwacke* (1564—), *Röck* (1584, 1614), *Röckby* (1584), *Röck Byer* (1601), *Röcks* (1677, 1685), *Röcksbyer* (1601), *Röck*

(1680, 1685); *Rökeby* (1620). Vanul rootsiaegseil Riigi Keskarhiivis olevail kaardel (ERKKA IV—1 ja LJKA, nr. 6) leidub *Rööks kyrkia* ja *Röks Kyrckia*. Ei ole mingit põhjust oletuseks, et tollal, kui on tehtud ürikute märkmed, oleks eesti-rootsis vastanud vana-rootsi *øy*-le *ö*, mida eeldaks osa toodud kirjaviise, vaid on ilmesti tegu riigi-rootsi kirjakeele mõjuga neis näidetes, kus on kirjutatud *ö* või *öö*, sest riigi-rootsis on *øy* > *ö* (A. Noreen, Altschwedische Grammatik, Halle 1904, lk. 117 jj.). Diftongilised, *öi*-lised kujud on taas segavorme kirjakeele ja rahvaomase murde vahel. Kirjutajail on olnud teadvuses kindel side kohanime *Räike* ja kirjakeele *rök*-sõna vahel ja sellepärast on siis kohanimi antud ametlikult edasi ametliku keele normide järgi. — Diftongilised *Röicks* ja *Röiks* on lõpuks stabiliseerunud saksa keeles ainsaks ametlikuks kihelkonna nimeks ning saksa keele vahendusel on peaaegu viimase ajani ka samad vormid olnud rootsi kirjakeeles ainuvalitsevaiks. Saksa keele mõjul on eestigi kirjakeeles hakanud esinema *Röigi* ja *Röigi*, nagu alles äsja tarvitati *Keinis* eeskujul *Käina* asemel *Keina* ja praegugi kirjutatakse *Emastet* kahe *mm*-ga.

Praegune hiiu-rootsi *ræjge* põlvneb vana-rootsi **reykja*'st ja Reigi kiriku juures oleva lahe — *ræjgevik* — vanem nimi oleks *reykjavik*. Sellega siis leidub Eestis täpselt sama skandinaavialine kohanimi, mida kannab Islandi pealinn.

Paul Ariste.

Nimede kirjutusest eesti piibli uues tõlkes*.

Eesti piiblitõlke uuendus, mis praegu parajasti on teoksil, on tõstnud esile ka küsimuse piiblis rohkearvuliselt leiduvate pärisnimede eestikeelse kuju ja kirjaviisi kohta.

Kui meie piiblis omal ajal võeti tarvitusele uus kirjaviis, ei toonud see piibli nimede kirjutusviisi peaaegu mingisuguseid tähelepanuväärilisi muutusi. Kui meie piibli õigekirju-

* Autori kirjutusviisi teataval määral säilitatud, näit. *hebreä* pro *heebrea*, *seemi* pro *semi*, *Jeruusaleem* pro *-lemm* jne.

tus muidu häälikute väljendamises oli muutunud tublisti soomepäraseks, siis pärisnimede ja võõrkeele sõnade suhtes jäädi piiblis täiesti vana kirjaviisi alusele, hoolimata sellest, et meie üldises kirjanduses juba oli alanud lähenemine soome eeskujudele ka võõrkeelsete sõnade ja nimede õigekirjutuse suhtes. Lehitsedes Tallinnas trükitud suure piibli viimast väljaannet (a. 1904) leiame, et mõne väikese erandiga, nagu nimed *Jeesus* ja *Peetrus*, kõigis neiski nimedes, millede esimest silpi eesti keeles järjekindlalt hääldatakse pikalt, täishäälikud selles silbis on kirjutatud ühekordse tähega, nii siis näiteks *Israel*, *Moses*, *Ruben*, *Judas*, *Lukas* jt.; ja ühesilbised nimed, millede algkeelses kujus esineb p i k k täishäälik, on kirjutatud nõnda, nagu vastaksid nad eestikeelsetele ühesilbistele lühikese vokaali ja pika lõppkonsonandiga sõnadele, niisugustele, nagu näit. „*fütt*, *tamm*, *kann*“. Nende lõppkonsonant on muudetes tehtud teisevärteliseks, nagu märgiks, et nende nimetav kääne peaks olema tugevaastmeline lühikese täishäälikuga sõna, kuna selle nimetav ometi kirjutatakse teisevärtelise või koguni esmavärtelise lõppkonsonandiga; nii näit. nimed: *Set* — *Seti*, *Lot* — *Loti*, *Sem* — *Semmi*, *Ham* — *Hammi*, *Tan* — *Tanni* jt. — Tartus ilmunud suure piibli viimases trükis (1903) on küll esimesel juhul pikalt hääldatav esimese silbi täishäälik kirjutatud pikalt, s. o. kahekordse tähega, — *Iisrael*, *Mooses*, *Ruuben*, *Juudas*, *Luukas*, kuid ühesilbiste nimede kirjutuses on asutud samale seisukohale, millel on püsinud Tallinna väljaanne, ja on kirjutatud samuti: *Set* — *Seti*, *Lot* — *Loti*, *Sem* — *Semmi* jne. Kumbki väljaanne aga ei ole võõrkeelsete nimede ja sõnade kirjutuses võtnud tarvitusele praegu meie keeles võõrkeelsete sõnade ja nimede kirjutamisel üldiselt tarvitavat häälikut *f*, ja mõlemad on vältinud häälikute ja tähtede *b*, *d*, *g* tarvitusele-võttu sõna algul, mida soomekeelne piibel teeb juba alates oma esimesest ilmumisest (UT a. 1548, kogu piibel a. 1642). Ka Tallinnas aastal 1912 trükitud ja õp. J. Bergmann'i toimetatud Uue Testamendi tõlge, nn. „Proovitrükk“, ei ole *f*-i ega *B*-, *D*-, *G*-d võtnud tarvitusele, küll aga on ta olnud agar pikendama võõrkeelsete nimede esimese silbi täishäälikut ja sellele vastavat tähte kahekordistama ka seal, kus algkeeles esinevad lühikesed rõhuta täishäälikud. Seal leiame kreeka nimede vorme nagu *Tiimoteus*, *Troovimus*, *Eevesus* jt., mis sugugi ei taha vastata meie õigekeelsuse ja õigekirjutuse nõuetele võõrkeelsete nimede suhtes. — Veel raskemasse vikka on sattunud Tartu piibli viimane trükk (1903) Vana Testamendi osas, kus ta esimese silbi hääliku

teeb pikaks nimeses, millede esimese silbi kohal hebreakeeles ei ole täit lühikestki vokaali, vaid selle asemel on nn. švaa, nagu näit. nimeses *Seekem*, *Soodom*, millede hebreakeelsed kujud on *Š'kém*, *S'dóm*.

Arvesse võttes juba neidki piibli vanemate väljaannete suuri puudusi ja uuemate eksisamme ning väärnähteid võõrkeelsete nimede eestistuses, oli enesestmõistetav, et uue tõlke valmistajal tuli ette võtta põhjalikud uuendused nimede kirjutuses, sest ei olnud enam mõeldav, et muidu keeliseliselt kõigiti põhjalikult uuendatud piibli väljaanne nimede õigekirjutuses jääks muutmata, et temas nimed veel võiksid esineda igivanades kujudes, mis olid kohandatud 200 aasta eest meie veel täitsa harimata rahva arenemata keelele, ning et nimede suhtes tuleks keelduda lähenemisest praeguse kõne- ja kirjakeele õigekirjutuse juhtmõtetele, nagu niisugust keeldumist võõrastaval viisil näikse pooldatavat mõne meie noorema usuteadlase poolt. Piiblitõlke toimetaja ja kiriklik piibli toimikond kui ka Briti Piibliselts, kes oma peale on võtnud meie uue piiblitõlke kirjastamise, on asunud seisukohale, et eesti uue piibli keel ja kirjaviis ei tohi mitte suuresti lahku minna praegu eesti keeles üldiselt valitsevast õigekeelsusest ja õigekirjutusest. Sellele põhimõttele end rajades katsungi allpool anda lühikese üksikasjalise ülevaate neist juhtmõtetest, mis mulle on olnud mõõdupuuks piibli nimede eestistamisel, ja neist sõna- ja nimekujudest, mis tegelikult nüüd tahavad esineda piibli uues, praegu valmivas tõlkes. Teen seda siin ka selles mõttes, et mul enne käsikirja trükkimist, mis võiks järgneda juba käesoleva (1935.) aasta sügiskuudel, oleks veel võimalik võtta arvesse asjatundjate lahkeid näpunäiteid, ja et tulla vastu soovile, kirjutada küsimusest „Eesti Keeles“, milleks mulle ka selle ajakirja leheküljed tänuväärselt on avatud.

A. Lähtun lühikestest juhustest, mis leiduvad praegu laialise kehtivuse omandanud Elmar Muugi koostatud „Väikeses õigekeelsus-sõnaraamatus“ ja tegelikult näivad olevat läbi viidud ka „Eesti Entsüklopeedia“ seni ilmunud köidetes.

„V. õigekeelsus-sõnaraamatus“ (lühend. VÕS) on mulle mõõduandev kõigepealt eesti keeles tarvitusel olevate kirjatähtede loend ehk t ä h e s t i k, millesse on paigutatud tähed, mida eesti keel o m i s sõnus sugugi ei tarvita, mis aga võõrsõnade ja võõrkeelsete nimede kirjutuses on saanud täielise eluõiguse. Nende tähtede ja neile vastavate häälikute hulka kuulub ka t ä h t ja h ä ä l i k f, mida vanematel aegadel meie

kirjanduses ja seniajani meie piiblis on asendanud tähed ja häälikud *w* (näit. *Trowinus* pro *Trofimus*), *hw* (näit. *Ruhwus* pro *Rufus*) ja *p* (näit. *Josep* pro *Josef*). Tähed *f* oleme nüüd kirjutusel ja temale vastava hääliku hääldusel võtnud uues piiblitõlkes tarvitusele niihästi isiku- kui ka kohanimede eestikeelseis kujudes, kuna me *l a e n s õ n u s* oleme jäänud *w*, *hw* ja *p* juurde, sest et sõnad on saanud täiesti eesti keele varaks. Meie kirjutame ja hääldame nüüd *Festus*, *Fortunaatus*, *Efesus*, *Pamfüilia* jm., *f*-i tarvitades igal pool nimedes seal, kus soomlasedki seda piiblis tarvitavad, kuigi meie laensõnades nagu *vaarao*, *variser*, *prohvet* jt. oleme jäänud *w* ja *hw* juurde ja ka koha- ja rahvanimes *vilisti* ja *vilistlased* oleme säilitanud *w*. Selle juures ei tee soome eeskujul meiegi vahet ladina ja kreeka päritoluga nimede vahel ega kirjuta ühtedes *f*-häälikut tähed *f*-ga ja teistes *ph*-ga, nagu VÕS seda nõuab, vaid igal pool ühteviisi *f*-ga, sest häälik on sama; ja mina leian VÕS-u ebajärjekindla olevat, kui ta näiteks *Filippiinid* kirjutab *F*-ga, aga isikunime *Philipp* *Ph*-ga, milline vahetegemine sünnitab asjata raskusi ja soome õigekirjutuses on välditud. Jätaksime meie mõne noorema usuteadlase soovil piiblisse püsima nimevormid *Wilippi* ehk *Wiilippi* (linn) ja *Wilippus* ehk *Wiilippus* (isik), siis oleks meil ühest ja samast nimest kehtimas kolm kirjaviisi: *Filipp*- kohanimede jaoks, *Philipp* isikunimeks ja *Wilipp*- piibli jaoks. Kas niisugust kirevust oleks tarvis meie *f o n e e t i l i s e s* ortograafias? Siin arvan küll õiget teed käinud olevat, kui olen järginud soome eeskuju ja *f*-hääliku võõrkeelseis nimedes väljendanud ühteviisi, hoolimata sellest, kas on tegemist koha- või isikunimega ja kas sõna on pärit kreeka, ladina või hebrea või üldse seemi sugu keelest.

Häälikuid ja tähti *b*, *d* ja *g* sõna algul olen käsitlenud VÕS-u järgi, nagu seda teeb ka Eesti Entsüklopeedia, kust võime leida hulga vastavaid piiblinimesid, ja nagu need häälikud ja tähed on tarvitusel ka soome piiblis. Siin piiblile erinevat ortograafiat luua või vana juurde jääda ei leidnud ma kuidagi võimaliku olevat. Meie kirjutame ja hääldame ka piiblis nagu ilmalikuski kirjanduses: *Barnabas*, *Baabilon*, *Baabel*; *Demeetrius*, *Drusilla*, *Daaniel*; *Gabriel*, *Gallion*, *Gideon* jm. Kõiki muid võõrkeelsete nimede ja võõrsõnade kirjutusel ja hääldusel praegu tarvitusel olevaid häälikuid ja tähti, nagu *c*, *q*, *x*, *z*, *y* on välditud täielikult, kui mitte võtta arvesse ühtainust kohta V. Testamendis (Koht. 12, 6), kus hääldamise vahe hebrea sõnakujudes *šibboleth* ja *sibboleth* on tingimata tarvis tuua nähtavale. Seal oleme *š* kirjutanud *sh*-ga (vanas tõlkes esineb *sk*) ja *ş* lihtsa *s*-ga, näidates *št*

häälduse ääremärkuses (š). Häälik š esineb algkeeles ka ainult VT nimedes ja nende kirjutuse kohta ei leidu erijuhiseid meie õigekeelsus-sõnaraamatuis. Arusaadav aga peaks olema niihästi hebreakeele harrastajaile kui ka eesti keele omapärasuste hindajaile, et piibli keel hebreakeelegi nimede suhtes ei saa palju erineda juhistest, mis üldiselt kehtivad võõrkeelsete nimede kirjutuse kohta; see tähendab: piibli keel ei saa mitte nimede suhtes ühelt poolt orjalikult ennast siduda hebreakeele vormide külge ega ka teiselt poolt neid nimesid teha ümber eestilisteks. Meie ei saa siin, nagu mõni on soovitanud, eeskujuks võtta inglasi, kes võõrkeelseid nimesid hääldavad nagu ingliskeelseid, ehk nad küll nimede kirjutusviisi jäätavad muutmata. Ei ole ju meie foneetika seadused ühesugused inglaste omadega: meil käib kirjutus ja hääldus käsikäes, ja siin peame küll võtma eeskujuks kõigepealt s o o m e k e e l e ja soome piibli. Seda rada on meie piibli kirjaviiši uuendustel ennegi käidud ja tahame ka meie nüüd käia. Meie võtame hebreakeelsete nimede kirjutusel juhiseks VÕS-us leiduva üldnõude: „Neist keelist pärinevad isikunimed, kus ladina tähestikku ei tarvitata, kirjutatakse ümber meile tarvitavas tähestikku... võimalikult vastavalt nende algkeelsele hääldamisele, arvestades seejuures nende rahvusvahelist üldtarvitatavat kuju“; samuti püüame pidada silmas s o o m e u u e p i i b l i (ilmunud 1931. a.) kirjutusviisi, seda kohandades meie keele kirjutusviisi arengule, eriti võõrkeelsete sõnade rõhu suhtes ja rõhualuste silpide väljenduses, mis on omajagu erinev soome keelest. Ka kreeka nimede suhtes käime seda rada ega pea täpselt kinni E. Muugi raamatus antud juhistest kreeka nimede kohta. Sest meie ei vaata piibli isikunimedele kui endi või muulaste perekonnanimedele, vaid kui eestistatud eesnimedele ehk ristinimedele, milledes eesti keeles eestlaste kohta on võetud tarvitusele eesti kirjaviiis ja kirjutatakse pikad rõhualused silbid kahekordse vokaalimärgiga, nagu näit. nimeses *Ruudolf, Pauliine, Adeele, Aliide, Aadolf* jt. Meie piibel on kiriklik ja mitte teaduslik. Sellepärast meie ei püüa temas eeskätt taotella teaduslikku täpsust, ei ka mitte kivilinenud eestipärasust, vaid kõigepealt rahvale tarvilikku tuttavuse ja omasuse tunnet, mille pärast meie ka ei saa jätta tähele panemata ei seda, kuidas meie rahvas senini on käsitlenud ja hääldanud oma piiblis esinevaid nimesid, ega seda, kuidas meie noorpõlve praegu koolis õpetatakse käsitlema võõrkeelseid sõnu ja nimesid. Praegused noored saavad ju edaspidi olema meie uue piibli lugejad. Meie tahame hoiduda niisuguseist võõrastavaist uudustest, mis ei esine üheski

muukeelses kiriklikus piiblis, nagu ühe noore usuteadlase hebreakeele tunne nõuab, et tuleks hebreakeele tähe ajini (צ) kohale, millel on palju vähem häälikuväärtust kui kreeka *spiritus asper*'il, võtta tarvitusele mingisugune märk ja hakata meie piiblis kirjutama *Kid'on, Jarob'am, Sim'on, Rehab'am* jne. seniste ka rahvusvaheliselt tarvitusel olevate nimekujude *Kideon* või *Gideon, Jarobeam, Simeon, Rehabeam* asemel; meie ei lasku ka mitte teise äärmusse, et vältida puhteesti sõnades mittetarvitavat häälikut *f-i* ning sõna algul keelduda kirjutamast piiblis *b-, d-, g-d*, mida meie muidu kirjutame võõrsõnus igal pool (vaadatagu ainult meie silte pealkirjadega: *telegraaf, telefon, bensiin, denaturaat, graafika* jne.). Alalhoidlus piibli suhtes on õige, kui see puutub tema sisu, aga mitte, kui see puutub tema välist kuju.

Kõigi ülal ettetoodud juhtmõtete põhjal seadsin ma enesele üles piibli nimede eestistamise jaoks järgmised kuus juhised, milledest üks või teine üksikute nimekujude moodustamisel sai otsustavaks. Need juhised on:

I. Nimede kujud vastaku teataval määral eesti keele laadile. Selle juhise järgi jäi ära piiblist:

1. Hebreakeele susin-häälikute š, š, s ja z (nõrk s, hebreakeele täht זאין — ז) vahede väljendamine eesti keeles. Niihästi häälik š (täht šin — ש. vene — ш) kui s (täht sin — ש ja samek — ס) on väljendatud sõna keskel ja rõhulise lõppsilbiga sõnade lõpus *ss-ga*, muidu aga, s. o. sõnade alguses ja rõhuta lõppsilpide lõpus, lihtsa *s-ga*. Selles on erinetud soome keelest põhjusel, et *ss* eesti keeles vastab enam nimetatud hebreakeele häälikuile ja et meie rahvas teatavil juhtudel eelistab sõna keskel niisugust hääldamist. Ilma et nii kirjutataks, ütleb rahvas enamasti näit. *Jessaja, Oossea, Iissaskar* jne., otsegu oleks need eesti liitsõnad nagu *Kuressaare, Orissaare, lukussepp* jt. — Vahest hebreakeele tähe sade (צ) ja teiste s-häälikute märkide vahel sõna keskel ja lõpus on aga peetud kinni, sest et meie vana piibel seda vahet teeb ja et צ hääldamine s-na ometi hebreakeele hääldamisel üldiselt ei ole läbi läinud. Kuulsin Jeruusalema ülikooli õppejõu härra Bōstritzki' hebreakeelset kõnet raadios, ja tema hääldas צ -d kui *ts*, nagu seda ka tehakse Tallinna Juudi Gümnaasiumis. Nii jäid muutmata nimekujud *Mitspa, Perets, Botsra, Iitshar, Uuts* jt., mida paljudki hebreakeele tundjad oleksid tahtnud näha vormides *Mispa, Peres, Bosra* jne., nagu need esinevad ka soome uues piibli tõlkes.

2. Inglise *th*-le vastava hebreakeele hääliku märkimine VT nimedes (täht tav — ת) ja kreeka *th* märkimine UT nimedes.

Mõlemad häälikud väljendatakse lihtsa *t*-ga; näit. *Sebaoot* (mitte *Sebaoth*), *Jessimoot*; *Timoteus* (mitte *Timotheus*). Nii käsitlevad *th*-d ka vana piibel ja soome piibel.

3. Hebreä hääliku *h* (täht ה) märkimine kahekordse *h*-ga, mida on soovitatud. Seda ei tee ka vana piibel, ja uus soome piibel teeb seda ainult mõnel üksikul juhul. Uues eesti tõlkes esineb igas kohas lihtne *h*; näit. *Raahab*, *Ahab*. Kreeka nimede suhtes toimime vähe teisiti: neis väljendame χ -d ehk *ch*-d vokaalide vahel rõhulise lühikese vokaali järel *hh*-ga, muidu aga *h*-ga, ja sõna algul ja *r* ning *l* järel *k*-ga; näit. *Ahaia*, *Tühhikus*, *Süntühe*, *Küios*, *Kristus*, *Malkus*.

4. Lihtsa *h* märkimine hebreä nimede algul ja lõpul (täht he — ה) jääb ära nagu vanaski piiblis; näit. *Aabel*, *Nooa*.

5. Ladina *-ti-* väljendamine vokaali ees *tsi*-ga, mis esineb küll vanas piiblis ja vastab ka kehtivale õigekirjutusele, ei vasta aga soome ja ladina keele enese uuemale hääldusele. Meie ei kirjuta enam *Pontsius*, *Tertsius*, vaid *Pontius*, *Tertius*, ja hääldame neid ka ilma *s*-häälikuta: *Pon-ti-us*, *Ter-ti-us*. Nii kirjutab ja hääldab ka soome piibel¹.

6. Ladina *c* hääldatakse alati kui *k* ja mitte kunagi kui *ts*; näit. *Priskilla*, *Porkius*.

II. Nimede kujud kohandatud hebreä ja kreeka nimekujuitele. See juhis on mõjustanud piibli nimekujuete lähendamist nende algsuhtele ja vastab seega meie õigekeelsuse juhiste ühele tähtsale nõudele. Siin on ka teataval määral peetud silmas hebreä ja kreeka keele erinevust teineteisest. Selle juhise läbiviimine ei tarvitse lähemat selgitust näidete varal, sest kõik käesolevas artiklis leiduvad näited võivad seda tõestada. Hebreä ja kreeka keele erinevusest aga on tingitud *as*-lõpulistele nimede erinev käänamine Vanas ja Uues T-s. Soome uus piibel on siin küll hebreäkeelsed nimed tõmmanud ühele liistule kreekakeelsetega. Kuid mina ei tihanud enesele seda lubada, sest et hebreä keeles *as* kuulub sõna liit-tüvve, kuna ta kreeka keeles on sufiks. Nii esinevad näit. uues piiblitõlkes *Aahas*, *Jooas*, *Piinehas*, *Eliifas* omastavas käändes vormides *Aahase*, *Jooase*, *Piinehase*, *Eliifase*, ja mitte vormides *Aaha*, *Jooa*, *Piineha*, *Eliifa* nagu soome keeles; kreekakeelsed *as*-lõpuga nimed aga, nagu *Toomas*, *Luukas*, *Siilas*, esinevad omastavas käändes kujul

¹ Siia juurde tahaksin tähendada, et aeg oleks meilgi *tsi*-d ära jätta täiesti, ka *io*-sõnust, nagu seda on teinud soomlased, ja ütelda mitte *revolutsioon*, *konfirmatsioon* jne., vaid *revoluuti-o*, *konfirmaati-o* ja käänata: *revoluuti-ole*, *konfirmaati-ole* jne., nagu seda teevad soomlased. Sõnad saavad lühemad, vastavad enam algkeelele ja siin jääb ära.

Tooma, Luuka, Siila. Samast vaatekohast on jäänud VT isikunimed nagu *Eelija, Joonas, Jeremija* Uues T-s kreekastamata ega esine mitte enam vormides *Eelias, Joonas, Jeremias*. See põhimõte on läbi viidud revideeritud piibleis juba mitmes keeles (soome uusim UT tuleb ära oodata). Ainult juhtudel, kus UT isik on teine kui VT isik, aga samanimeline kui VT oma, on UT-s tarvitatud kreekastatud nimekuju. Nii on VT Jaakobi poja nimi *Juuda*, aga UT Jeesuse jüngri nimi *Juudas*, VT prohveti nimi *Sakarja*, aga UT Ristija Johannese isa nimi *Sakarias*. See Vana ja Uue T. nimede ühtlustus ei kehti aga mitte kohanimede suhtes; näit. on VT *Baabel* Uues *Baabilon*, VT *Fratt* — *Euftrat* (Ilm. 16, 12).

Selles seoses mainin ka, et ma mitmed VT maade ja rahvaste nimetused, mis meie vanas piiblis esinesid ka VT-s kreekakeelsetena, olen soome eeskujul teinud jälle hebreakeelseteiks. Nii sai VT-s *Süüria* asemele *Araam*, *süürialaste* asemele *araamlased*, *süüria* (keele) asemele *araami* ehk *aramea* (keel); *Etiopia* ehk, nagu meie vanas piiblis seisab, *Moora-maa* asemele — *Kuuss* ehk *Kuussimaa*; ja samuti veel mõned teised nimed, milledest ei ole selge, kas nendega hebreakeeles märgitud maa, rahvas või keel täpselt vastavad kreeka keeles esineva nimetuse ulatusele. *Egiptus* näiteks on jäänud ka Vanas T-s ikkagi *Egiptuseks*, ega ole tema asemele asetatud hebreakeelset *Mitsraim* ehk *Misraim*; samuti on jäänud püsima *Mesopotaamia* ega ole teda muudetud *Aramiks* või *Paden-Aramiks*. Siin olen järginud soome uut piiblit.

III. Peetagu silmas soome uue piibli eeskujusid. Sellele juhtmõttele on juba eespool küllalt vihjatud. Ei ole aga siiski üleliigne seda veel eriti rõhutada. Juba kultuurilised ja keelelised sidemed Eesti ja Soome vahel õigustavad seda, veel enam aga teeb selle tarviliseks piibli-lugejaile soome ja eesti rahva ikka kasvav lähenemine ja vastastikune mõjustamine usulise ja kirikliku elu alal. Ainult soome uue piibli eeskuju arvele tuleb panna:

1. et ühesilbised pika vokaaliga hebreakeelsete nimed nüüd ka eesti piiblis esinevad vastavas pikavokaalses kujus, nagu juba mainitud nimed *Seet, Seem, Haam, Loot, Ruut* jt. Osalt soome mõjuks tuleb ka lugeda,

2. et kahesilbistes esimese silbi pika vokaaliga nimedes hääliku pikkus väljendatakse kahekordistatud tähega ja et rõhk siin langeb ka alati esimesele silbile, hoolimata sellest, mis silbil see esineb hebreakeeles. Mõeldud on siin juba mainitud nimede liigile nagu *Aada, Baalak, Eeden, Haaron, Keedar, Raahel, Siinai* jt.

IV. Tähele tuleb panna ka senist eesti keeles juba üldiseks harjumuseks saanud nimede hääldamist. See nõue võib näida vasturääkivana kahele eelmisele juhisele, aga juba esimese juhise juures nägime ss tarvituselevõttu põhjendades, kuidas see on peale muu ka põhjendatud rahva seas levinud hääldamisega (näit. *Joossua*, *Oossea*²). Siis registreerime veel, et nimesid, mida eelmiste juhiste järgi tuleks kirjutada hoopis teisiti, rahva harjumuse tõttu ometi kirjutatakse senini kehtiva häälduse kohaselt; nõnda nimed *Taavet* (peaks olema „Daavid“), *Joosep* (p. o. „Joossef“), *Mooses* (p. o. „Mosse“), *Saamuel* (p. o. „Semueel“), *Saalomon* (p. o. „Salomoo“) jmt. Samal põhjusel jäävad endises häälduses püsima ka piibli esimestes peatükkides esinevad alginimeste nimed *Aadam* (p. o. „Adaam“), *Eeva* (p. o. „Havaa“), *Aabel* (p. o. „Hebel“), *Eenos* (p. o. „Enooss“) ja *Eenok* (p. o. „Hanook“).

V. Tuleb ka pidada silmas rahvusvahelisi nimekujusid ja nende hääldamist. Kõige enam selle juhise nõudel jäävad muutmata nimed *Iisrael* (p. o. „Iisrael“) ja *Jeesus* (p. o. „Jeessus“), milliseid võib kuulda hääldatavat rahva suus ka ss-ga. Selle juhise mõju ilmneb ka eelmises punktis toodud nimedes *Mooses*, *Saamuel*, *Aadam* jt. Samal nõudel jääb püsima ka Jumala nimi *Jehoova* ega muudeta seda mitte *Jahveks*, nagu usuteadlased heameelega näeksid. Ka selle nime asendamine nimetusega *Issand*, nagu soome, saksa, vene ja paljud teised piiblid juba vanast ajast seda teevad, ei ole vastuvõetav, sest et pühakirja selguse suhtes nime *Jehoova* (ehk *Jahve*) säilitamine on parem kui tema asendamine sõnaga *Issand*. Eriti selgub see ühendusest *Issand Jehoova*, mida teised peavad väljendama kahekordse sõnaga „Issand“, nimelt *Issand*, *Issand* (võrdle näit. T. l. 110, 1 eesti ja teistes keeltes)³. Ka nõuab Briti Piibliselts seni kehtivate Jumala nimekujude säilitamist.

VI. Viimaks ja eriti tuleb tähele panna võõrsõnade ja võõrkeelsete nimede rõhu tähistamist eesti keeles. On nimelt saanud harjumuseks pikki vokaale rõhutada ja rõhuliste silpide vokaale

² Niihästi minu kodukohas, Jõhvi vallas Puru külakoolis, kui ka Kose kihelkonna leeritoas kuulsin loetavat prohvetinimesid järgnevalt: *Jessaiä*, *Jeremiä*, *Hessekiel*, *Taanuel*, *Oossea*, *Joel* jne. See ühine lugemisviis sai ainult põhjeneda keele häälduse tendentsile, mis näib olevat üle Eesti ühine.

³ M. Lutheri muutmata piibli tekst kirjutab *Jehoovale* vastava Herr kahe suure algustähega Herr, *Issandale* vastava lihtsalt Herr, nii siis *Issand Jehoova* — Herr Herr. Vahetegemine oli Lutherilegi tarvilik.

pikendada. Nii on tekkinud nimekujud nagu *Pilaatus* (pikk *a*), *Jeruusalem* (pikk *u*) ühelt poolt ja *Tiitus* (lüh. *i*), *Peetrus* (lüh. *e*) teiselt poolt, rõhuga kahekordistatud vokaalitähega. Kuna meil on juba reeglilis saanud võõrsõnu ja võõrkeelseid nimesid rõhutada võimalikult vastavalt nende algkeelele, siis tuleb ka piiblis enam-vähem käia selle juhise järgi. Nimede rõhutamist puhteestipäraselt, rõhku asetades ikka esimesele silbile, võiks vaevalt õnnestuda läbi viia; ei ole ju eesti soost kirikuõpetajate 40 aasta eest tehtud jõupingutused usutunnistuse lugemisel nime *Pilatus* hääldada *Piilatus* ja jutlustes ütelda *aapostel*, *eevangilium* andnud mingisuguseid tulemusi. Ei ole aga ka sugugi kerge tulla toime nõudega nimesid rõhutada algkeele kohaselt. Erilist raskust selles suhtes teevad hebreakeelsed nimed. Nimevorme nagu *Aadam*, *Saalomon* jt. ei saa enam kergesti tagasi viia lühikese esimese vokaaliga vormile, veel raskem on nende nimede rõhku siirda ära esimeselt silbilt. Nende praegune hääldus on küll vist tekkinud saksakeelse hääldamise mõjul, kuid sellega tuleb leppida ⁴, olgugi et soome piibel laseb need ja nendetaolised nimed esineda lühivokaalse esimese silbiga ja hääldab ka seda silpi lühidalt, kuid siiski rõhuga. Kuigi meie häälikute pikkuse suhtes saame järgida soomlasi, siis ometi mitte rõhu suhtes, sest soome keeles ei ole häälikute pikkus ja rõhk niisuguses vahekorras kui meie keeles; ka hääldavad soomlased rõhutagi pikki vokaale ikka pikalt, mida meie rahvas mitte ei oska. Sellepärast meie kirjutame ja hääldame *Saamuel*, *Saalomon* seal, kus nemad hääldavad ja kirjutavad *Samuel*, *Salomon* (lühikese rõhulise esimese vokaaliga). Meie vaatame kõigile nimedele, kus meie hääldamises lahku läheme soomlastest, kui eesti omaseks saanud nimedele ega paranda neid enam. Seda aga ütleme siiski ainult isikunimede kohta. Teine asi on kohanimedega, millede kandjaid ei leidu meie keskel. Neis oleme võtnud ette paranduse. Meie ei kirjuta ega häälda uues tõlkes mitte *Liibanon*, *Soodom*, *Kiidron*, *Jeeriko* jne., vaid nagu soome piibelgi: *Libanon*, *Sodom*, *Kidron*, *Jeriko*, ega kardada, et meie rahvas neid ei hääldaks lühivokaalse rõhu- aluse esimese silbiga, kuigi rõhk neil sõnul ei vasta algkeelele, vaid on meil pärit ladina ja saksa keelest. Sama kehtib kreekakeelsete nimede kohta nagu *Timoteus*, *Efesus*. Neis asetub rõhk eesti keeles iseenesest esimesele silbile, ilma et oleks tarvis esimese silbi vokaali pikendada. Ka sõnas *hebreä*

⁴ Räägitakse ju filoloogias mõnede keelte rõhusugulusest. See vahekord kehtib ka eesti ja saksa keele kohta ja ilmneb selles, et eestlased ialgi ei rõhuta saksa sõnu valesti ega sakslased eesti sõnu.

kirjutame ja hääldame esimese silbi vokaali lühidalt, kuigi see on rõhualune; selle pikendamiseks ei leidu põhjusti.

Neil kaalutlustel olen enesele seadnud juhiseks piibli nimede ühise ja ühetaolise rõhutamise võimaldamiseks eesti keeles järgmised neli lauset:

1. Pika täishäälikuga silp on piibli nimesedes ikka rõhusilp, ka siis, kui eestikeelse nimekuju rõhk ei vasta algkeele rõhule. Näit. *Adam, Eliissa, Betsaleel, Kedorlaomer*.

2. Ühes ja samas eestikeelses nimevormis ei saa esineda kahte pikka vokaali. Näiteks ei saa nimes *Immanuel*, mille teine silp on rõhualune ja pika vokaaliga, neljandat silpi kirjutada *ee*-ga, kuigi see *eel* on eri sõna (täh. Jumal) ja hebrae keeles esineb rõhulisena ja pika vokaaliga. Teine asi on nimes nagu *Seerubbaabel*, mis koosneb eestlasegi silmis ilmselt kahest sõnast *Seerub* ja *baabel*, või rõhulise ja kaarhulise diftongiga nagu *Keisareia*.

3. Nimedes, kus ei esine pikka vokaali, asub rõhk esimese kaksik- või kolmikkonsonandi või kahekordse konsonandi eeloleval vokaalil. Näit. *Ekron, Jordan, Markus, Erastus, Egiptus; Ammon, Rebekka*.

4. Nimedes, mis koosnevad ainult lihthäälikuist, on rõhk ikka esimesel silbil. Näit. *Libanon, Adama, Elimelek, Salamiini*. Siia kuuluvad ka nimed nagu *Kapernaum, Timoteus*, kui neid lugeda neljasilbisteks (Ka-per-na-um); kui aga lugeda kolmesilbisteks pikavokaalse viimase silbiga, oleks esimesel silbil ikkagi rõhk kaarõhu näol.

Need on lühidalt juhtmõtted, mida olen püüdnud pidada silmas piibli nimede transkriptsioonis hebrae ja kreeka keelest eesti keelde.

B. Esitaksin allpool veel ülevaateks piibli hebreakeelsete ja kreekakeelsete (nende seas ka kreekastatud hebrae- ja latinakeelsete) nimede liigituse nende rõhu ja rõhualuste vokaalide pikkuse järgi. Toon hebrae ja kreeka nimed teineteisest lahus, kuigi rõhu tähistamises olen mõlema keele suhtes järginud ühesuguseid juhiseid.

I. Hebreakeelseid nimesid Vanast Testamendist.

1. Ühesilbiseid:

a) pika vokaaliga vastavalt algkeelele: *Daan, Gaad, Goog, Haam, Heet, Huur, Kuuss, Looft, Ruut, Seem, Seet, Uur, Uuts* jt.;

b) lühida vokaaliga vastavalt algkeelele: *Fratt, Mass*; omastavas *Frati, Massi*.

2. Kahesilbiseid, rõhuga eesti keeles esimesel silbil:
a) algkeelele vastava pikavokaalse esimese silbiga, mis aga algkeeles on rõhutu: *Aada, Aakan, Aakor, Aasser, Aahas, Baalak, Eebal, Eeden, Eeder, Giikon, Haaran, Hoobab, Hooreb, Keedar, Koorah, Leevi, Maakir, Miika, Naahor, Piitom, Raahel, Raahab, Raameses, Seessai, Siinai, Tuubal* jt.

Siia kuuluvad ka rahvusvahelises tarvituses seesugusteks muutunud nimed nagu *Aaron* (algk. *Aharoon*), *Jaakob* (algk. *Ja'akóbh*), *Juuda* (algk. *Phuuda*) jt.

ja ka hebreakeelse lühivokaalse esimese silbiga nimed (vastavalt IV juhisele) nagu *Aadam, Aabel, Eeva, Eenok, Eenos, Iisak, Joosep, Mooses, Neebo* jt.;

b) lühida esimese silbi vokaaliga, millele järgneb kaks või kolm konsonanti või kahekordistatud konsonant (kinnine silp). Algkeeles on teise silbi vokaal pikk ja rõhualune, eesti keeles esineb ta lühidana. Nii: *Ammon, Anram, Ekron, Gideon* (algk. *Gid'on*), *Hebron, Hetsron, Iitshar, Sifjon, Tarssis* jt.

d) lühida esimese silbi, ka algkeeles lühidalt ja rõhuga esineva vokaaliga, millele järgneb ka teises silbis lühike vokaal: *Bered, Jeter, Lemek, Mitspa, Pelet, Perets, Seled, Serah* jt.

3. Kahesilbiseid, rõhuga teise silbi pikal vokaalil, vastavalt algkeelele (silmas on peetud II ja III juhist): *Aviit, Beoor, Beoon, Ehuud, Jebuuss, Magoog, Meraar, Nasuur, Rettiin, Seir* jt.

4. Kolmesilbiseid, rõhuga esimesel silbil:

a) algkeeles teise pikavokaalse silbiga ja rõhuga kolmandal silbil: *Amalek, Abija, Afeka, Ahija, Ahira, Benaja, Havita, Jeriko, Ieiel* (Je-i-el), *Jehiel, Mehida, Pedaja, Pedatsur, Petuel, Refaja, Semaja, Semija* jt.;

b) algkeeles esimese lühivokaalse kinnise ja kolmanda kinnise silbiga: *Arpaksad, Benjamin, Ebjatar, Gibeon* (= Gib'on), *Gideon* (= Gid'on), *Malkiram, Sennatsar* (= Sen'atsar) jt.;

d) algkeeles pika esimese silbiga: *Pootifer* (vist egiptuse algupära), *Pootifera* (hebr.: Pooti-Fera 1. Moos. 41, 45), *Saamaria* (= Soom'roon; eesti keeles küll 4-silbiline).

5. Kolmesilbiseid, rõhuga teisel silbil:

a) esimese lühivokaalse lahtise ja teise lühivokaalse kinnise silbiga nimesid, millele rõhk algkeeles asetseb tagapool teist silpi (nimed algkeeles on ka sagedasti enama- kui kolmesilbised): *Amatsja, Berekja, Gomorra* (hebr. Amoraa), *Hananja, Hassadja, Jekonja, Nedabja, Nearja, Sakarja, Sabadja, Sefatja, Sekanja* jt.

Siia kuuluvad ka *Rebekka* (hebr. Ribka), *Jediidja* (2. pika kinnise silbiga).

b) 4 a alla kuuluvaist V juhise põhjal mõned sõnadega *Abii* (isa) ja *Elii* (Jumal) esinevad liitnimed ja mõned 1. silbi švaaga nimed: *Abiihu, Abiiram, Bertia, Eliifas, Eliihu, Eliissa, Meriiba* jt.

6. Kolmesilbiseid, rõhuga kolmandal silbil (V juhise põhjal). Algkeeles rõhk pikavokaalsel lõppsilbil: *Abihuud, Ahitnub, Adoraam, Ahiluud, Aijaloon, Ammieel, Asareel, Betsaleel, Eljassiib, Eliaaf, Garisiim, Kinneroot, Rafidiim, Sebaoot, Selomiit, Salomiit* jt.

7. Nelja- ja enamasilbiseid nimesid:

a) eelrõhuga (methegiga) nimesid; rõhk eesti keeles asetseb eelrõhuga silbil: *Abiinadab, Amiissadai, Eelija, Eliitsafan, Eliifelet, Eliissama* jt.;

b) ilma eelrõhuta; rõhk eesti keeles kahekordistatud vokaalil: *Adoniraam, Jehallaleel, Kedorlaoomer, Mahatalceel, Metuussata, Oho-laab, Vajesaata* jt.

Märkus: Nimed *Jeruusaleem* ja *Beetlehem* ei esine enam omastavas kahekordse *m*-ga; *mm* esineb ainult sisseütlevas. Nii siis: *Jeruusalemale, Beetlehemale*; läheme *Jeruusalemma, Beetlehemma!*

II. Kreekakeelseid nimesid Uuest Testamendist.

Eelmärkus: Käesolevas artiklis senini antud seletustele kreekakeelsete nimede kirjutuse kohta oleks veel juurde lisada,

a) et kohanimed lõpp *os*, peale apostel Pauluse kirjade otsikuis esinevate nimede (*Korintus, Efesus, Kolossus*), on säilitatud ja pole muudetud ladina *us*-iks, kuna isikunimedes see on tehtud;

b) et kreeka häälik *y* on väljendatud *ü*-ga (mitte *i*-ga) ja et kreeka diftonge *ai, ei* ja *oi* kohanimedes ei ole muudetud vastavaiks ladinakeelseiks *ä*-ks, *e*-ks (või *i*-ks) ja *ö*-ks.

1. Ühesilbiseid: *Kooss, Kiiss* (VT), *Nain, Baal* (VT) ja teisi I 1 alla kuuluvaid VT nimesid.

2. Kahe- ja kolmesilbiseid, rõhuga esimesel silbil:

a) pikavokaalse esimese silbiga eesti keeles:

α. hebreä või seemi päritoluga: *Gaatsa, Juudas, Keefas, Kleopas, Saalem, Saalim, Saaron, Siidon, Siilas, Toomas* ja I 2 a alla kuuluvaid VT nimesid;

erandina ka *Maarja* kui täiesti eestistunud nimi;

β. kreeka päritoluga (vastavalt V juhisele): *Deemas, Jaason, Kiios, Kniidos, Kreeka, Kreetä, Linus, Luukas, Mnaason, Roode, Roodos, Saamos, Teudas, Trooas* jmt.;

δ. ladina päritoluga: *Feeliks, Fööbe, Gaajus, Kleemens, Niiger, Neero, Puudens, Ruufus, Taakis, Tiimon, Tiitus* jt.

b) lühivokaalse kinnise esimese silbiga:

α. hebreä või seemi päritoluga: *Annas, Jambres, Jannes, Malkus, Marta, Midjan* ja I 2 b alla kuuluvaid VT nimesid;

β. kreeka ja ladina päritoluga: *Asson, Derbe, Festus, Hermas, Hermes, Justus, Karpus, Kastor, Kreskens, Kristus, Krispus, Kvartus, Lüstra, Markus, Nümfä, Nümfas, Plastus, Priska* jt.;

erand: *Peetrus*, eesti keeles pikendatud vokaaliga.

3. Kahe- ja kolmesilbiseid pikavokaalse teise silbiga, millel on rõhk⁵:

α. hebreä päritoluga: *Alfeus, Leheus, Tadeus* (mitte kirjutada *Taddeus*, mille rõhk esimesel silbil) ja I 3 alla kuuluvaid VT nimesid;

β. kreeka ja ladina päritoluga: *Andreas, Eneas*.

4. Kolmesilbiseid, rõhuga esimesel silbil:

a) pikavokaalse esimese silbiga:

α. hebreä või seemi päritoluga: *Beeltsebul, Jaakobus, Kaiafas, Laatsarus, Niineve* ja nimesid I 4 d alt.;

β. kreeka päritoluga: *Aasia, Aagabus, Daamaris, Euhulus, Früügia, Liibüä, Lüükia, Müüsia, Reegion* jt.

δ. ladina päritoluga: *Juulia, Juulius, Klaudia, Luukius, Puublius* jt.

b) lühivokaalse esimese silbiga:

α. hebreä päritoluga: *Barnabas, Barrabas, Barsabas, Emmaus, Golgata, Matteus, Mattias, Messias, Natsaret* ja I 4 b alla kuuluvaid VT nimesid;

⁵ Kui neil peaks rõhutatama esimest silpi, ei teeks ka viga.

b. kreeka päritoluga: *Antipas, Efesus, Epafras, Kenkrea, Patara, Parmenas, Patrobas, Trofimius, Tühnikus* jmt.

d. ladina päritoluga: *Akvila, Appia, Gallio, Pontius, Porkius, Publius, Sergius, Tertius* jmt.

5. Kolmesilbiseid, rõhuga teisel silbil:

a) pikavokaalse teise silbiga:

a. hebrea päritoluga: *Barjeesus, Safiira, Saloome* jmt. kreekatatud nimesid;

b. kreeka päritoluga: *Areetas, Ahaia, Ahaikus, Ateena, Beroia, Bernike, Fileemon, Euoodia, Euniike, Diaana, Heroodes, Kandaake, Meliite, Prokuurus, Trüfääna, Trüfoosa* jt.;

d. ladina päritoluga: *Pilaatus, Silvaanus, Urbaanus*.

b) lühivokaalse teise (kinnise) silbiga:

a. hebrea päritoluga: *Berekja, Manasse, Rebekka, Sarepta* jt. VT nimesid, mis kuuluvad I 5 a alla;

b. kreeka ja ladina päritoluga: *Agrippa, Apelles, Apollus, Augustus, Drusilla, Egiptus, Erastus, Filippus, Kolossus, Korintus, Olimpa, Sekundus, Tertullus* jt.

6. Kolmesilbiseid, rõhuga kolmandal silbil, kõik hebrea päritoluga: *Koratsiin, Eljakiim, Neftaliim* ja I 6 alla kuuluvaid nimesid.

7. Nelja- ja enamasilbiseid nimesid:

a) rõhuga pikavokaalsel silbil: *Abileene, Amfiipolis, Antiiparis, Dalmaatia, Dekapolis, Dalmanuuta, Galaatia, Gamaaliel* (hebr. Gamliel), *Harmogedoon, Immaaniel, Itaalia, Ituraia, Korneelius, Käreenius, Lükaonia, Mesopotaamia, Pamfüilia, Samotraake, Tessaioonika, Tiatiira* jt.

b) rõhuga kahel lühivokaalsel või kahel pikavokaalsel silbil:

a. rõhk esimesel, kastrõhk 3. silbil: *Aristobulus, Antiokia* (ia-ga harjutud, p. o. -cia), *Hümeneus* (eesti keeles hääldada *Hü-me-ne-us*), *Jeremija, Kapadokia, Kilikia, Melkisedek, Ptolemai(s)* (e. k. hääldada *Pto-le-ma-is* või *Ptolemai*), *Timoteus* (e. k. hääldada *Ti-mo-te-us*) jt.

b. pearõhk kinnisel silbil: *Filadelfia, Trogillion* jm.

Loodan seega küsimust mitmekülgselt valgustanud olevat ning jään ootama asjatundjate arvamusi.

H. Põld.

Vastuseks eelmisele.

I.

Olgu lubatud juba siinkohal esimesed sõnavõtud allakirjutanutest poolt, kes Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi oskussõnade toimkonnas (edaspidi lüh. AUSOT) kogu möödunud sügispoolaasta töö on pühendanud lahenduse otsimisele piiblis esinevate pärisnimega transkribeerimise küsimusele. Need küsimused olid hakanud järjest tungivamalt lahendust nõudma, ühelt poolt juba usuteaduskonna jooksva õppetöö enda pärast, kus ju alles viimaseil aastail piibliteadusi on hakatud käsitlema eesti keeles pidevate õppeülesannete kujul, kuid teiselt poolt veel eriti eesti piiblitõlke teoksiloleva parandustöö huvides. Viimasel Usuteadlaste Konverentsil jaanuarikuul esinesid niisugused eelkäiva kirjutise autor H. Põld (edaspidi lüh. H. P.) kui ka AUSOT-i esindajad sellekohaste ettekannetega, mis ainult päevakorra liigse koormatuse tõttu nii kiiresti tulid maha vuristada, et vae-

valt referendidki üksteist suutsid jälgida. Seepärast pole ka teada, kas ja kuivõrd H. P. pärast tutvumist korreferentide poolt kirjatetele talle teatavakstehtud vastasseisukohtadega on tarvilikuks pidanud oma seniseid seisukohti revideerida.

Elkäivas pikemas kirjutises valgustab H. P. piibli pärisnimede transkribeerimise küsimust kahtlemata väga mitmekülgselt, kahjuks aga veel mitte igakülgselt. Selleks oleks ms. tarvis olnud ülesseatud juhiseid läbi katsuda võimalikult rikkaliku näidetematerjali najal, missuguse töö hõlbustamiseks allakirjutanu oligi H. P-le saatnud Uues Testamendis esineva u. 500 nime täielise loetelu. Pääle selle esineb praegu H. P. kirjutises mõningaid järjekindlusetusi ja vastuoksusi. Nii olgu järgmised read lubatud täienduseks ja esimeseks arvustuseks, eriti kuna vastandseisukohtade üheaegne esitamine kahtlemata aitab kiirustada ja elustada edaspidist sõnavõtmist selles küsimuses, mille nüüdne lahendus jääb eesti piibli kaudu kehtima vähemalt aastakümneiks. Nii oleks keelemeeste sõnavõtmine oma erialade seisukohalt äärmiselt tähtis, eriti ka veel selle tõttu, et rahuldavat lahendust leida on võimalik ainult mitme eriala esindaja koostööl, sest meil puudub asjatundja, kelle autoriteetsus kõigis siin arvesse tulevais keeliskorruga oleks küllaldane või vähemalt sellisena tunnustatud.

Juba sellel põhjusel olgu siingi käsitletud Uue Testamendi kreeka ja ladina nimed ja Vana Testamendi hebreaa resp. semmi nimed eraldi, eriti veel, kuna semmi häälikutesüsteem ja rõhusedadused oluliselt erinevad kreeka ja ladina omist. Parimal juhul võiks vahest töö lõpul osutada võimalikuks erikeelseid nimesid teatava määrani painutada ühiste juhiste ning normide alla, mitte aga ei tuleks võib-olla dispareatseid suurusi juba algusest pääle vägivaldselt suruda ühetaolistesse raamidesse, millest võib viga saada kord raam, kord ese, ja vahel koguni mõlemad. Muide oleks keelkondade selgem lahutamine H. P. kirjutises võimaldanud ka veel lihtsamat ja ülevaatlikumat aine korraldamist.

Mis puutub pärisnimede transkriptsiooni häälikulisse küljesse, siis arvab kumbki pool, et eesti piibliväljaandele sobib kirjaviisilt eestipärastatud populaarne transkriptsioon, mis mitmeti läheks lahku nii teaduslikus (ka kooliõpetuses!) kui tavaliseski (näit. ajakirjanduse) keelepruugis kehtivast pärisnimede kirjutamisviisist. Et viimane taotleb võimalikku lähidust nime algekeelsele kujule, nõudes ladina tähestiku puhul identsust, mitte-ladina tähestiku puhul täpset transkriptsiooni kindlate võtmete abil, siis piibli populaarne transkriptsioon kirjaviisilt eestipärastaks võõrnimede kuju samal määral, nagu see sünnib võõrsõnade-apellatiividega. Nagu selgub, läheme lahku ainult eestipärastamise määras. AÜSOT arvas kohase olevat, arvestades senist piiblikeele traditsiooni, sõnade algul *b-d-g-d* asendada *p-t-k-g*-ga ja üldse vältida *f-i*, seda asendades pärast lühikest vokaali *hv-ga* (*Tehvanus*), muidu *v-ga* (*Ruuvus, Vileemon*). H. P. sellevastu soovib sääras *b-d-g-d* ja *f-i* säilitada. Allakirjutanal isiklikult pole midagi selle mooduse vastu, ainult tuleks siis erandlikult säilitada vanamoeline kirjaviis näit. nimeses, nagu on juba poolenisti appellatiivideks saanud *Koljat, Kolgata, Paabel*. (Muide kirjutab H. P. oma reegli vastaselt *Plastus*.) *F*-le võiks siis küll juba järgneda *š*-ki semmi nimeses. Kuid see küsimus ei kerki vist küll kunagi päeva-korrale, sest ladina keel, mille semmi nimese transkriptsioon on Ohutumaal tõepoolest „rahvusvaheliseks“ ja meilgi saksa vahetalitusele traditsiooniliseks saanud, *š*-häälikut ei tunne.

Muide H. P. seisukohale asudes peaks koguni küsitavaks saama, kas uue eesti piibli jaoks ongi tarvis erilist, tavalisest erinevat populaarset transkriptsiooni. Kui noorpõlv, kelle jaoks uus piibel ongi määratud, koolis on harjunud võõrnimekujudega nagu *Claudius*, *Zeus*, *Pyrrhos*, *Philippos*, milleks siis piiblis samu ja vahel koguni samade isikute nimesid kirjutada *Klaudius*, *Seus* (või koguni *Tseus*?), *Pür-rus*, *Filippus*?

Vastavalt võõrsõnade-apellatiivide transkribeerimise põhimõtetele soovitas AUSOT käsitleda ka kahekordseid konsonante *bb-dd-gg* ja *pp-tt-kk*. Esimesi tuleks nimelt üldse vältida. H. P. seda küsimust ei maini, kuid kirjutabki ühekordse konsonandiga apostlinimesid *Le-beus* ja *Tadeus* (kreekas *Lebbaios* ja *Thaddaios*), missuguseid kususid aga ühekordsegi konsonandi puhul võiks rõhutada esimesel silbil. *Tt-pp-kk-d* tuleks jällegi säilitada ainult siis, kui nad esinevad vastavas vältes, nii siis *Matteus*, *Mattias*, kuid *Matatias*, *Matala*, *Jope*, *Ataalia*, *Rebeka* (vrd. *atestaat*, *apellatiiv*, *okupatsioon*). Ka H. P. kirjutab *Kapadokia*, kuid *Rebekka*, *Agrippa*!

Mis puutub kreeka *ch*-sse, siis praegu kehtiva õigekirjutuse järgi seda tuleb transkribeerida *hh*-ga, kui ta esineb vokaalide vahel pärast lühikest vokaali, olgu see viimane siis rõhuline (*epohh*) või rõhuta (*psühholoogia*). Seega tuleks H. P-l *Ahaia* ja *Süntiühe* asemel kirjutada *Ahhaia* ja *Süntühhe*. Muide kirjutab H. P. oma reegli vastu *Taakis* pro *Stahhüs* ja *Prokuurus* pro *Prohhorus*. Konsonantühendite *rch-ich* ametlikult kehtivast transkriptsioonist *rh-lh* abil (*monarh*) pidasid mõned AUSOT-i liikmedki paremaks *rk-lk-d*. Viimast reeglit tuleks veel veidi laiendada, et selle alla mahuks ka *Ken-krea* (pro *Kenhrea*).

Seni välditi eesti piiblis nime algul ka *st-d* (*Tehvanus*), olgugi et *Stehvanus*-t poleks olnud ebamugavam hääldada kui piiblis püsima jäänud nimesid *Skeevas*, *Vleegon*, *Mnaason*. Kumba juurde tahab jääda H. P.? Tema näidete hulgas esineb traditsiooniline *Taa-kis* (pro *Stahhüs*). Kuidas jääb *Tehvanus*'ega?

Kreeka häälikut *z* soovitas AUSOT transkribeerida *s* (ja mitte saksapäraselt *ts*) abil. H. P. sellestki ei kõnele, kuid kirjutab vastuosklikult kord *Sakarias*, teistel kordadel jällegi *Gaatsa*, *Laatsarus*, *Natsaret*, *Beeltsebul*.

Mis puutub vokaalide transkribeerimisse, siis tahab H. P. (nagu AUSOT-ki) kreeka vokaale resp. diftonge transkribeerida järgmiselt: 1) kr. *y* = e. *ü* (mitte *i*); 2) kr. *ai-oi* (= lad. *ae-oe*) = e. *ai-oi* (mitte *e-ä-ö*); 3) kr. *eia*-lõpp = e. *eia* (mitte ladinapäraselt *ēa* või *ia*, öieti *īa*). Kuid H. P. hiljemini toodud näiteis leidub ms. järgmisi eksimusi nende juhiste vastu: 1) *Baabilon*, *Taakis*, *Pamfilia*, *Tia-tiira* (pro *Tüa-*), *Olimpa*, *Trogillion*; 2) *Keisareia* (pro *Kai-*), *Eneas* (pro *Ai-*), *Trifääna*, *Hümeneus* (pro *-aios*); *Fööbe*; 3) lõppu *eia* transkribeerib H. P. korrektselt nimes *Keisareia*, kus ladina keeles oleks vastanud lõpp *ea*, kuid jätab oma reegli tähele panemata mitte ainult nimes *Antiokia*, kus ta seda mainib, vaid ka nimeses nagu *Filadelfla*, *Saamaria*, nii siis igal pool, kus *eia* ladina vasteks on *ia*.

AUSOT-i nõuet, kreeka diftongi *eu* transkribeerida mitte baltisaksapäraselt *öi*-ga ega seda viimast omakorda eestipärastades *ei*-ga; vaid algkeelele vastavalt *eu* ja vokaali eel mugavama hääldamise huvides hiliskreeka- ja ladinapäraselt *ev*-ga (*Evoodia* nagu *evangeelium*), H. P. ei maini, kirjutab aga sellekohaselt *Euftrat*, *Eubulus*, *Euoodia*.

Arusaamatuks jääb, miks H. P. oma enda põhijuhise (A II) vastu, et nimes säilitagu võimalikult oma algkeelset kuju, hülgab kreeka *os-lõppu* isikunimedes, kuid säilitab selle lõpu kohanimedes (ms. kuuluks siia ka *Assos pro Asson*), siin aga jälle kolme erandiga: *Korintus*, *Efesus*, *Kolossus* (muide viimane sõna ei kõlbaks ka mitte *os-lõpulisena*, kuna algkeelsele feminiinsele mitmuslikule nimekujule *Kolossai* tuleb küsimusse ainult transkriptsioon *Kolossa*, nagu *Athenai'*le *Ateena*). Muidugi oleme paremini harjunud kreeka nimede ladina transkriptsiooniga, kuid seda ometi kohanimedes samal määral kui isikunimedeski. Nii et vahetegemiseks pole mingit põhjust ja on soovitatav isikunimedeski säilitada *os-lõppu*, samuti kirjutada *Korintus* ja *Efesos*. Õieti võiks, arvestades eesti tules kehtivat suhtelist vabadust geograafiliste nimede transkribeerimisel, pigemini just kohanimedes sallida sekundaarset *us-lõppu*. Ms. olgu tähendatud, et *Apollus* tuleb kindlasti asendada *Apollo's*ega, nagu see nimi kõlab ka ladina keeli. Ja kui H. P. eelistabki kreeka *Agrippas'*ele ladina *Agrippa't*, siis tuleb ikkagi *Olimpa* asemel kirjutada *Olympas*, sest siin säilib lõpu-*s* ka ladina keeles. Kuid miks H. P. eelistab erandlikult kreeka *Meliit'e*t ladina *Meelita'le*? Ka kreeka jumalanimed jäetagu asendamata ladina vastetega, nii siis *Seus*, *Artemis*, *Hermes*, *Dioskuurid* pro *Jupiter*, *Diaana*, *Merkuurius*, *Kastor* ja *Polluks*. Siinkohal olgu surmaotsus tehtud ka nimekujule *Küreenius*, mille kreeka keelne vaste *Kyrenios* pole muud kui itastslikult ($\bar{\epsilon} = i, y = i$) hääldatud (*Kirinios*) kreeka transkriptsioon ladina nimele *Quirinius*, mis tulekski eesti piiblisse võtta kujul *Kvirinius*. *Küreenius* pole muud kui ladina nime kreeka transkriptsiooni omakordne ladina transkriptsioon, seega niisama vähe õigustatud, nagu seda oleks *Poplius* ja *Aakülas* pro *Puublius* ja *Aakvila*.

Häälikute transkriptsioonilt siirdudes rõhuküsimusile tuleb kõigepeält tähendada, et A VI lõpul toodud neli juhtlauset suudavad veel kuidagi oma ülesannet täita, kui nad on mõeldud juhistena eesti transkriptsioonide lugemiseks. Kuid 3. lause järgi tuleks siis näit. nimedes *Tertullus* ja *Aristobulus* rõhk paigutada H. P. tõeliste soovide (B II 5 b b, 7 b a) vastu. Samuti ei saa aru, mispärast nimi *Kapernaum* on toodud näitena neljanda, ja mitte kolmanda lause all, s. t. mispärast tuleb rõhutada tema esimest ja mitte teist silpi.

Kuid pääsasi seisab selles, et käesolevas teoses ootame juhiseid just võõrnimede transkribeerimiseks, ja mitte valmis transkriptsioonide lugemiseks. Küsimus pole mitte, kas ja kunas eesti transkriptsioonides pika- või lühivokaalsed, lahtised või kinnised silbid on rõhulised, vaid vastupidi, kas ja kunas eesti transkriptsioonides lahtiste ja kinniste, rõhuliste ja rõhuta silpide vokaali tuleb kirjutada pikalt (kahekordselt) või lühidalt (ühekordselt). Nii jääb näit. teise juhtlause puhul mõistatuslikuks, mispärast *Immaanuel* ei kõlba, kui kõlbab *Seerubbaabel*, ja mispärast viimast nime ei kirjutata *Serubbaabel* või koguni *Serubaabel*.

Rohkel arvul toodud näidetest selgub, et vahel on algkeelsete nimekujude lühidaid vokaale eesti transkriptsioonides pikendatud, vahel jällegi pikki lühendatud, ilma normi mainimata. Küll on paiguti teatavaid samme põhjendatud ühe või teisega A I—V all toodud normidest, kuid et pole antud üldreeglit, millal missugust neist üksteisega võistlevaist normidest rakendada, s. t. millal järgida algkeelse või „rahvusvahelise“ (tõeliselt saksa) või soome häälduse eeskuju või jällegi eesti senist traditsiooni, siis on lugu õieti niisama hää, nagu

juhiseid üldse poleks antudki. Pärast eelkäiva kirjutise läbiluge-
mist ei oskaks ükski päale autori iga antud algkeelset nimekuju ise-
seisvalt eesti keelde transkribeerida, teades, et moodustatud eesti
nimekuju tõeliselt vastaks ka autori tegelikule transkriptsiooonile.
Julgen koguni kahelda, kas autorgi iga kord sama nime samal viisil
transkribeeriks.

Meil on harjumuseks saanud võõrsõnade transkribeerimisel rõ-
hualuseid lahtisi silpe kirjutada (ja võõrnimedel hääldada) pikalt,
ka siis, kui vastavas algkeeles rõhualune vokaal on lühike. Nii näit.
kirjutame *evangeelium* ja hääldame rooma keisrite nimesid *Neero*,
Tibeerius, *Tiitus*. See sünnib ainuüksi sakslaste eeskujul, kes võõr-
sõnu ja -nimesid hääldavad oma saksa rõhuseaduse kohaselt, et lah-
tise rõhualuse silbi vokaal on pikk (nagu lahtise rõhuta silbi vokaal
on lühike). Eesti (nagu soomegi) rõhuseadused säärest pikendamist
ei nõua (vrd. eeltoodud nimedele kõlalt või rütmilt sarnanevaid sõnu
näru, *kerjus*, *matus*). Kuid teiselt poolt peab tunnistama, et sää-
rane pikendus on mugavaimaks vahendiks võõrapärase rõhutamis-
viisi tähistamiseks (*evangeelium*).

Selle meie saksapärase harjumuse kohaselt pikendabki H. P.
algselt lühidat vokaali nimedes nagu *Tiitus*, *Puudens*, *Taakis*, *Lii-
nus*, *Roode*, *Niiger*, *Neero*, *Roodos*, *Saamos*, *Kniidos*, *Kiios*, *Trooas*,
Früügia, *Lüükia*, *Lüübüa*, *Mesopotaamia*, kuid jätab pikendamata rõ-
hualuse (esimese) silbi vokaali nimedes nagu *Sakarias*, *Hümeneus*,
Ptolemais, *Aristobulus*. Kuidagi aga ei saa aru, mispärast H. P.
rõhupaigutuselt ja vokaalide pikkuselt algkeeles samatüübilistest ni-
medest mõnedes lahtise rõhualuse silbi lühidat vokaali pikendab,
teistes aga mitte, nagu näha järgmisest võrdlusest.

(Pikendusega.)

(Pikendamata.)

Aagabus, *Daamaris*, *Baabilon*
(kuid ka *Areetas*, *Meliite*)

Epafras, *Trofimus*, *Efesus*, *Pa-
tara*, *Salamini* (miks gen. pro
Salamis?)

Euoodia, *Dalmaatia*, *Galaatia*
(kuid ka *Saamaria*)

Kilikia

Amfüpolis, *Dekaapolis*, *Antii-
patris*

Timoteus

Etiopia, *Lükaonia*

Antiokia, *Kapadokia*

Samuti H. P. tavaliselt järgib meil läbilõõnud vastupidist har-
jumust, nimelt võõrsõnus ja -nimedes rõhualuse kinnise silbi vokaali
hääldada lühidalt ka siis, kui ta algkeeles oli pikk, nagu näit. nime-
des *Festus*, *Justus*, *Kreskens*, *Kristus*, *Krispus*, *Markus*, *Priska*,
Kvartus; kuid nimes *Beeltsebul* jätab ta säärase vokaali pikaks.
Muide uuele piiblile aluseks olevas Nestle' väljaantud tekstis kõlab
see nimi *Beezebul*; kui soovitakse läheneda semmi algkujule, siis tu-
leks kirjutada *Baalsebul*; kõige parem oleks siis juba jääda nii ko-
duseks saanud *Peltsebul*'i juurde.

Mainimist väärib ka veel silbi kinnisuse probleem. Eesti keeles
suleb iga konsonantide-ühend eelkäivat silpi; kreeka, ladina ja saksa
keeles jällegi kuuluvad näit. *muta cum liquida*, *qu* ja *z* juba uue
silbi algusse, millest ms. leiabki seletust rõhualuse vokaali pikenda-
mine nimedes nagu *Peetrus* ja *Laatsarus*, just nagu siin oleks tege-
mist lahtiste silpidega. H. P. kirjutabki *Peetrus*, *Laatsarus*, ka *Gaatsa*,
pika vokaaliga, tunnistades seega rõhualust silpi võõrkeelte mõõdu-
puu järgi lahtiseks. Kuid nimedes *Natsaret* ja *Patrobas* ta säilitab
lühida vokaali, pidades rõhualust silpi eesti keele mõõdupuu järgi

kinniseks. (Muide võib tähele panna, et H. P. juures *muta cum liquida* ka nimedes *Agrippa* ja *Epafras* silpi ei sule, sest et nad muidu tuleksid juhtlause A VI 3 järgi rõhutada teisiti, kui H. P. seda tegelikult soovib.) Samasse liiki kuulub *Aakvila* pro *Akvila* (vrd. *kollookvium*). H. P. ebakindlust *muta cum liquida* hindamises silpi sulgejana tõendab kõige paremini sama nime kordamine kahesuguses transkriptsioonis paarirealisel vahemaal: *Puublius* (B II 4 a d) ja *Publius* (b d). Muide teiselaadse näitena sama nime kordumisest eri transkriptsioonides olgu mainitud *Gallion* (A all *b-d-g* puhul) ja *Gallio* (B II 4 b d).

Olgu lubatud veel paar üksikasjalist märkust B II all toodud näidete kohta.

2 a b all esinevad eksikombel ladina nimede hulgas kreeka nimed *Fööbe*, *Taakis*, *Tiimon*, mille koht on b all.

Punkt 3 all toodud näited on algkeeles kolmesilbised. Punkt a all toodud nimed tuleksid aga nagu *Matteus*'ki sääraselt eestipärasstatud kujul rõhutada esimesel silbil; kui juba eelistada võõrkeelset rõhku teisel silbil, siis tuleks vahest häälduseltki läheneda algkeelsele kujule (*Alfaios* ine.).

Miks *Jaakobus* esineb 4 a a all ja mitte *Jakoobus*'ena 5 a a all?

4 b a all esinev *Barrabas* on algkeeles *Barabhas*; kui viimast kuju (vahest juba *bb* ja muudetava rõhutamise pärast) hüljata, siis säiligu juba eesti traditsiooniline *Parrabas*. Ka tuleks säälsamas esinev *Golgata* asendada emma-kumma, kas täpsema *Golgota*'ga või eesti traditsioonilise *Kolgata*'ga.

4 b b all ladina nimede hulgas esinev *Appia* on tõeliselt väikeaasia kreeka nimi *Apfia* ja kuulub b alla.

7 a all esinevast nimekujust *Tessaloonika* me vist küll enam ei pääse, kuigi nii kreeka kui ladina keeles on rõhk pikal *i-l* ja mitte lühidal *o-l*. Viimase rõhutamine ja pikendamine toimus alles saksa *Tessalonic'h*'i eeskujul.

Miks *Aristobulus* esineb niisugusel kujul 7 b a all ja mitte *Aristoobulus*'ena või *Aristobuulus*'ena 7 a all?

AUSOT-i seisukohad kreeka ja ladina nimede rõhu käsitlusel on järgmised.

Et eesti piiblis tarvitav pärisnimede populaarne transkriptsioon toimub võõrsõnade-apellatiivide transkribeerimise põhimõtete järgi, siis tuleks siin rõhualuste lahtiste silpide vokaale (ka siis, kui neile algkeeles järgneb *muta cum liquida*, *qu* ja *z*) pikendada pärisnimedes samuti nagu appellatiivides (*evangeelium*, *kollookvium*) ja tavalisesti keelepruugis juba eestipärasstatud pärisnimedes (*Aafrika*, *Peetrus*, *Laatsarus*). Vastupidine tee, nimelt juhtudel nagu praegutoodud näiteis rõhualust vokaali algkeele eeskujul kirjutada ning hääldadagi lühidalt, pole ju vist enam käidav.

Mis puutub aga rõhupaigutusse endasse, siis järgigu ka piibli populaarne transkriptsioon eesti keeles kehtivat võõrnimede rõhutamise viisi vastavalt algkeelele. Ladina nimede algkeelepärane ja eesti keelele iseendast kahtlemata võõras rõhupaigutus ei sünnita meile ometi mingisuguseid raskusi, sest oleme lihtsalt temaga harjunud, seda enam et, nagu kogu Öhtumaa, nii meiegi tutvusime ka kreeka ja hommikumaiste nimedega vaid ladina vahetaliitusel. Selle kurvaks tagajärjeks kreeka nimede suhtes on see, et meil tundub mitte ainult ladinapärase *us*-lõpp kodusem algkeelsest *os*-lõpust, vaid algkeelne kreeka rõhupaigutuski tundub meile vastuvõetamatu neil juhtudel, kus ladina transkriptsiooni ladinapärase rõhupaigutus temast erineb, nimelt järgmistel juhtudel:

- 1) kr. $\times \underline{\underline{\epsilon}}$, lad. a) $\times \underline{\underline{\epsilon}}$, b) $\times \underline{\underline{\omega}}$:
 - a) *Hermes, Lukas, Christos, Apollos,*
 - b) *Tychikos, Epaphras, Herodias, Achaikos;*
- 2) kr. $\times \underline{\underline{\epsilon}}$, lad. $\times \underline{\underline{\omega}}$:
 - a) *Antipas, Aretas, Melite,*
 - b) *Hermogenes, Diotrophes;* eriti *ia(s)*-lõpulisel:
 - c) *Lydia, Lysias,*
 - d) *Euodia, Lysanias;*
- 3) kr. $\times \underline{\underline{\omega}}$, lad. $\times \underline{\underline{\epsilon}}$:
 - a) *Erastos, Philippos, Archippos, Narkissos, Eubulos, Iakobos,*
 - b) *Nikodemos, Aristarchos,*
 - c) *Aristobulos.*

Algeelne kreeka rõhupaigutus suudab veel kuidagi ladinapärasega võistelda, kui ta endale liitlase leiab eesti rõhuseaduses, s. t. kui esimesele silbile juhtub langema päärõhk (3 a) või vähemalt kaasrõhk (2 b, d; 3 c). Sellega on vist seletatav ka H. P. kokkusaatumine algeelse kreeka rõhutamisega tavaliselt järgitud ladinapärase rõhupaigutuse vastu kolmel juhul (*Jaakobus, Eubulus, Aristobulus*, viimane vaid kaasrõhu poolest), kuna kahel ülejäänud juhul (*Areetas, Meliite*) kreeka rõhupaigutus põhjenes vaid ekstarvamisel, et rõhualune vokaal algekeelseski on pikk.

Kui tõesti ei leita võimalikuks mainitud harjumatusetundest jagu saada ja kreeka nimedes jääda ülaltoodud juhtudelgi algeelse rõhupaigutuse juurde, siis tekib küsimus, kuidas säärastel kordadel toimida.

Kas järgida oma, eesti keele rõhutamisviisi, s. t. rõhutada alati esimest silpi? Oma keele seaduste seisukohalt rõhutasid kreeka nimesid, nagu nägime, roomlasedki, ja praegu mitte ainult rõhutavad, vaid hääldavadki neid oma keele kohaselt prantslased ja inglased, ja lätlased koguni kirjutavadki võõrnimesid lätipäraselt (*Briangs* pro *Briand, Keps* pro *Köpp*). Meile neid eeskujusid soovitada ei saa (vähemalt ladina ja kreeka nimede transkribeerimiseks mitte), sest et see meie juba läbilõõnud ja kehtivaile transkribeerimispõhimõttele ei vasta.

Kas siis järgida ladinapärasest rõhutamisviisi, millest erine mine ju ongi mainitud harjumatusetunde ainsaks põhjuseks? Ometi tundub ebaloomulik muidu kreekapäraselt hääldatavaid nimesid rõhutada ladinapäraselt. Siis juba parem loobutagu algeele järgimisest kreeka nimedes üldse ja transkribeeritagugi neid järjekindlalt ainult veel latiniseeritud kujul (*Cyrus* pro *Kyros* ja kohanimed nagu *Tsüprus* ja *Matsedoonia* pro *Küpros* ja *Make-*).

Parem oleks siin pooldada järgmist kompromisslahendust: järgida kord kreeka, kord ladina rõhutamisviisi, vastavalt sellele, kumb neist antud üksikjuhul on eestipärasem, s. t. paremini vastab eesti rõhuseadusele.

Ainult seni on veel lõplikult otsustamata jäänud, kuidas nimelt seda eestipärasust saavutada. AUSOT-i töötulemustega tutvumiseks 1. a. detsembris kokkukutsutud keele- ja usuteadlased pidasid küll üksmeelselt vajaliseks eespool punkt 1 ja 2 c d all esitatud juhtudel järgida ladina rõhutamisviisi, kuid 2 a, b ja 3 jaoks tol korral ei leitud kõiki rahuldavat lahendust. AUSOT oli nimelt peatuma jäänud ettepanekul, eestipärasemana eelistada seda rõhutamisviisi, kummal rõhk satub paarituarvulisele silbile (on ju eesti keeles päärõhk esimesel ja kaasrõhk tavaliselt kolmandal ja viiendal silbil). Prof. Halliste jällegi soovitas kaaluda tema senist praksist, nimelt eelistada

eestipärasemana seda rõhutamiseviisi, kummal rõhk on kaugemal sõna lõpust. See rõhuküsimus tuleks lähimal ajal lahendada Akadeemilises Emakeele Seltsis.

Mõni instants peaks samuti otsustama, kas ja missugused nimed oma traditsioonilisel eesti kujul rahvapäraseks raudvaraks on saanud ja ei tarvitseks enam alistuda uutele transkriptsioonijuhistele. Siia võiksid kuuluda nimed nagu näit. *Maarja* pro *Maria*, *Peetrus* pro *Peetros*, *Joosep* pro *Joosef*, *Taavet* pro *Daavid*, *Kolgata* pro *Golgota*, *Laatsarus* pro *Laazaros*, *Matteus* pro *Mattaios*, *Tessalonika* pro *Tessaloniike* ja *Parrabas* pro *Baraabas*.

S. Aaslava.

II.

H. P. ei nimeta oma transkriptsiooniviise kõikide häälikute kohta, aga näidetest paistab, et ta ei kirjuta *bb-*, *dd-*, *gg-d*; mis ta *pp-*, *tt-*, *kk-ga* teeb sõna keskel, pole aga arusaadav. Aga sõna algul tahab ta tingimata säilitada *b*, *d*, *g*. Kuid allakirjutanud ei veena nimetatud põhjendused. H. P-l on kolm argumenti: üldine tarvituseviis, soome tarvituseviis ja viimaks see, et *p*, *t*, *k* olevat olnud kohandumline „täitsa harimata rahva arenemata keelele“. Kas 200 aasta kestel on me keel siis nõnda arenenud, et inimesed oskavad hääldada neid sõna algul? Asjata kõneleb H. P. „kivinenud eestipärasusest“. Need ei ole mingid põhjendused *b*, *d*, *g* kasuks, sest neid võiks pöörata teisipidi ja öelda, et *p*, *t*, *k* säilitamist nõuab pieteet. Muidugi pole seegi mingi põhjendus. Kuid igatahes on silmale piinlik näha säärast sõna kui *Beetlehem*. Mis ta siis õieti on: eestipärane ta ei ole, rahvusvaheline ka mitte! Olgu siis juba *Bethlehem* või *Petlem(m)*. Ja mis puutub sääraseisse näiteisse mujalt nagu *draama* jne., siis on need vaid meie arguse näited ja ei midagi muud. Mis me hoopileme, nendega ja milleks need peavad olema eeskujuks. Iseasi oleks muidugi, kui me Stahl'ilt võttes eeskju kirjutaksime: *vaevox*, *vilezax*, sest nii me säästaksime kirjutusvaeva.

Veel kahtlasem on *f*-küsimus, sest H. P. kirjutab seda sääl, kus esineb tekstis φ ¹. Kui φ üldse tunnistada eri täheks, siis peaksid loogiliselt olema vastad ka β , γ , δ , χ , ψ jaoks (s. o. *b*, *g*, *d*, *k*, *t* spirantidele). AUSOT arvas, et φ asemel senise kombe järgi võiks olla *v* või *hv*, kuid iseendast poleks sugugi halb, kui igal pool kirjutaksime vaid *p*. Sest VT teksti kirjutuse ajal φ -d üldse polnud olemas, öeldi *napš* või *nepeš*, kus nüüd loeme *nepeš*.

H. P. eksib, et heebrea *šameš*'i (*s*) ja *šim*'i (*s*) on hääldatud ühesarnaselt; see on küsimus, mis seni on otsustamata. Kuid mis *šim*'i kohta öelda, on see: kui tõlke revisjon on määratud noorele põlvele, siis see tunneb ju ometi *š*-d niisama hästi kui *f*-i, miks teda siis petta selle *ss*-ga, mis on olnud transkriptsiooniks? Muidugi rahva seas on neid, kes ütlevad *Jessaja*, aga seda ei tee kõik; on neid, kes ütlevad *Jessus*, ja neid, kes ütlevad *Jeesus*. Ning pääle selle, mis ühist on *š*-l *ss*-ga, ja kuidas mõtleb H. P. siis transkribeerida *šš*-i? Palju mõistlikum on senise *s*-l juurde jääda.

Ennem võiks *ss* tulla kõne alla *šādē* (*š*) puhul. Juudid hääldavad seda küll *ts*-na, aga see ei ole mõõduandev, sest nad hääldavad ju ka *ā* asemel *o*. H. P. eksib, et seni olevat järjekindlalt kirjutatud *ts*, sest

¹ Transkriptsioonid korpus-kursiivis on foneetiliselt täpsed, allakirjutanu väljatöötatud süsteemi järgi.

piiblis seisab küll *Amatsja*, aga ometi *Asalja*. Selle segaduse tõttu AUSOT arvas, et *š* sõna algul, konsonantide ees ning järel olgu *s*, muidu ja *šš* aga *ts*, kuigi õigem ja hääldusele vastavam oleks *ss*.

'*Ajin*'i (') kohta on seda öelda, et tal on palju enam häälikuväärtust kui kreeka *spiritus asper*'il ja kui eesti *sp. lenis*'el sõnas „kuu-uurija“. Foneetilise ortograafia nimel peaks sääraseil mitte väheseil juhtudel olema tarvitusel mingi märk. Ja et kirjutatakse *ši-iit* ja arvatavasti ka *oo-oiit*, miks siis mitte tarvitada seda või säärast märki, et vajalisel juhtudel väljendada '*ajin*'it, nagu sõnas *Rehab-am*.

Hēš'i (*h*) suhtes praegune piibel ei ole ühtlane, kuigi H. P. seda usub, nimelt, et igal pool vastab sellele *h*; on juhte, kus ta on välja jäetud, nagu *Atab* ('*ahlab*'), ja vahel väljajätmisele lisaks on kahekordistatud eelmise konsonant, nagu sõnas *Pennanan* (*benhānan*); on juhte, kus talle vastab *h*, nagu sõnas *Ahban* ('*ahban*'), ja ka neid, kus ta on kirjutatud kahekordselt, nagu sõnas *Ahher* ('*ahēr*'). AUSOT arvas käivat õiget teed, arvestades ka tavalist kreeka *χ* transkriptsiooni, kui sõna keskel lühikeste vokaalide vahel teda märkida *hh*-ga, sõna lõpul ära jätta ja muil juhtudel kirjutada *h*-ga.

Hē (*h*) suhtes ühineme H. P.-ga. Kuid *Nooa* (AUSOT otsus on: mitte kumbagi diftongiosa kirjutada kahekordselt) ei kuulu üldse siia, sest heebreas ta on *noāh*.

H. P. näib tahtvat *ii*-d, mis heebreas väga tavaline, anda edasi *ji*-ga, samuti *ii*-d *ij*-ga; AUSOT arvas, et *ii* võiks olla endisel kombel kujul *i* ja *ii* (nagu *aijalōn*) kujul *j*.

Ühesilbiste pikavokaalsete sõnadega on H. P.-l juhtunud jällegi eksitus. Praeguses piiblis on nimelt nõnda, et nom. on *Sem*, *Ham*, *Lot*, *Rut*, *Tan* jne., gen. aga *Semmi*, *Hammi*, *Lotti*, *Rutti*, *Tanni*. Hornungi ortograafia järgi see tähendab, et nom-s tuli lugeda lühike vokaal, gen-s samuti. Selle tagajärjel on vähemalt *Lott*, *Rutt* nii maksvaks saanud, et AUSOT ei pidanud võimalikuks neid muuta *Loot*'iks ja *Ruut*'iks.

AUSOT ja H. P. ühinevad kaheasilbiste sõnade suhtes, millel heebreas on esimene silp pikavokaalne. Kuid pole mingit õigust sellesse klassi asetada *Eeden*, *Hoobab*, *Piitom*, sest need on heebr. 'ēden, ḥoḇāḇ, piṯom. *Eedeni* võiks ju asetada rahvapäraste erandite hulka nagu *Taavet* jne. Kuid miks H. P. arvab, et *Aadam* on erand? Sel sõnal teatavasti heebreas on pikk esimene silp, nii et säärane kirjutusviis on kõigiti õige.

Samuti ei ole AUSOT-il midagi 2 b d vastu, kuid sääl on H. P. olnud ebajärjekindel; kord on tal *Ekron*, *Ammon* sõnad, millel heebrea keeles teises silbis pole pikka vokaali, kord (2 b all) neil jälle on.

Arusaamatuks jääb, miks siis äkki on olemas punkt 3, sest suur osa säälseld sõnu on sääraseid, et nad õieti kuuluvad 2a alla, nagu 'ehūd, māyōy, nāztr, šē'tr, nii et neid peaks kirjutatama nagu 'ādām, 'āḫān: *Eehud*, *Maagog*, *naasir*, *Seir* (resp. *Seir*). Teine osa 3.-st on sääraseid, mil esimeses silbis on švā, teises pikk vokaal. H. P. kirjutab aga rahu-likult *Fratt*; miks ta ei kirjuta siis ka *Bor*, *Bon*, *Jbuss*, *Mrar*, *Rtsin*, sest foneetiliselt on need sõnad pērāṯ, bā'ōr, bā'ōn, jāḇūs, marār, rāštn. AUSOT otsustas neid kirjutada kujul *Perat* jne. ning endast-mõistetavalt rõhutada esimest silpi.

Siis näib olevat H. P.-i reegel, et ta kolme- ja enamasilbiseil sõnadel rõhutab esimest ettetulevat pikavokaalset silpi, sest ta kirjutab *Immaanuel*. Kuid selles pole ta sugugi järjekindel. Esmalt, tekstis on tal nimetatud liinthaälkuiust koosnevaid sõnu, mida ta sellepärast rõhutab esimesel silbil. Kuid heebreas on *ləḇānōn*, *ʾādāmā*, *ʾēlimēleḥ*; need peaksid olema ta süsteemi järgi *Li(e)baanon*, *Adaama*, *Eliimelek*. Teiseks on selle printsiibi vastu terve p. 4., sest säälsed näited on enamikult säärsased, kus heebrea keeles teine silp on pikavokaalne. Kolmandaks on selle printsiibi vastu 5a, sest sääil (välja arvatud *Jediidja* — *[əδtōjɑ[hu]*) on alles kolmas silp pikavokaalne, nii et H. P. peaks kirjutama *Amatsjaa* jne. (5b aga käib printsiibi järgi, samuti terveni p. 7). Neljandaks on selle printsiibi vastu kirjutised 6.-s *Abihuud*, *Ahituub*, *Aijaloon*, *Ammieel*, *Eljassiib*, *Rafidiim*, *Sebaoot*, *Selomiit*, sest neil peaks kõigil olema eelnev silp juba kahekordse vokaaliga. Viiendaks on vead selle printsiibi vastu ka 7b-s *Kedorlaoomer*, *Oholiaab*, *Adoniraam*, kus samuti oleks pidanud olema pikendatud vokaaliga juba eelnev silp. Täitsa väär on näiteks ka *Seerubbaabel*, sest see on heebr. *zərubbāḇel* ja peab H. P. reeglite järgi olema *Serubaabel*.

Nii näeme, et H. P. näidete puhul pole kinni pidanud oma printsiibist. Kui taganemises sellest oleks mingit süsteemi, siis poleks ju selle vastu midagi öelda. Kuid nad on täiesti süsteemid omavahel. Olgu ainult mõned näited. Miks H. P. kirjutab *Jediidja* ja mitte *Ahiija*, sest mõlemad sõnad on täpselt niisama pikkade ja samalaadsete silpidega? Kui kõlbab *Malkiram*'i (4b) rõhutada esimesel silbil, miks siis mitte ka *Abiram*'i (5b), sest heebreas on *malkīrām*, *ʾāḇīrām*. Vastuolus on 5b ja 6, sest enamikul 6 all loeteldud sõnadest on samuti teine silp nagu 5b all olevail. On heebr. *bərīʾā* ja *āḥtūḇ*. Mis alusel ühte rõhutada *Beriia*, teist *Ahituub*?

Viimati *Vajesaata*'t ei ole VT-s olemas, on nimi *vaizāḥā*. Ja see viimane sõna olgu näiteks, kui abituis olukorras oleme H. P. reeglitega. Kas see tuleb kirjutada nüüd *Vaisata* (AUSOT, 4b), *Vaisaata* (5) või *Vaisataa* (6). Sellepärast arvan, et AUSOT-i seisukoht rõhutamise suhtes on lihtsam ja hõlpsam: rõhutada alati esimest silpi, selle vokaali kirjutada kahekordselt aga ainult siis, kui ta heebrea keeles on pikk. Teistes silpides (mõned erandlikud sõnad välja arvatud) ei esine kunagi pikka vokaali, ka siis mitte, kui ta heebrea keeles on olemas. Meil on õigus seda teha, sest oma rõhuseaduste järgi lugesid neid nimesid roomlased ja kreeklased, loevad prantslased ja inglased. Oleks ülekohtus öelda, et *quod licet lovi, non licet bovi*.

Hugo Masing.

Järelmärkus.

Eelmiste kirjutiste avaldamisega on EK-s rohkesti ruumi antud küsimuste arutamiseks, mille lahendamine on kiire ning mis peaksid puudutama ka e e s t i k e e l e m e h i. Edaspidised usuteadlaste seisukohad palutakse saata otse Akadeemilisele Usuteadlaste Seltsile (Tartu, Peeter Põllu 2), kes neid kasutab materjalina küsimuste lahendamisel vastavil vaidluskoolesolekuil, millest esimesed peetakse asjast huvitatute osavõtul juba 29. ja 30. apr. s. a. Tartus.

EK toimetis.

Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 15. tegevusaastast 1934.

1. Seltsi koosolekud.

Seltsi üldise tegevuse alalt 1. a. tuleb nimetada 7-t ettekandekoosolekut, millest on peetud kevadsemestril 3, sügispoolaastal 4. Neist on olnud 3 ühtlasi ametlikud peakoosolekud, kus peale tavaliste, aasta vahetusel esinevate toimingute on arutatud peamiselt AES-i murdekogude deponeerimise küsimust Eesti Keele Arhiivi. — Ettekandeid on 1. a. peetud 8 isiku poolt 10 (eelm. a. 7 is. p. 11). Esinenud on 4 ülikooli õppejõudu (6 ettekandega), 2 eesti keele õpetajat ja 2 keelelist korrektorit.

Ettekanded olid järgmised:

Mag. P. Ariste, Reigi (vt. EK 1935, lk. 11).

Korr. E. Elisto, Perekonna- ja eesnimede parandamisest (vt. EK 1934, lk. 182: Isikunimede parandamise küsimus).

Mag. V. Ernits, Soome-ugrilised ained II-l slaavi filoloogide kongressil Varssavis (kokkuvõtteid vt. EK-s 1934, lk. 190 ja 1935, edaspidi).

Korr. M. Lubi, Kas *paljuid* peab just olema viga? Vähendagem keelest *s-e!* (Vt. EK 1934, lk. 156; läbirääkimisi vt. EK-s edaspidi).

Õpet. K. Mihkla, Eesti kirjanikkude nimedest (kokkuvõtet ja mõttevahetusi vt. EK-s 1934, lk. 90—92 ja 95—96).

Prof. J. Mägiste, Eesti ja kreevinite keelelistest suhetest (vt. ERM-i Aastar. IX, lk. 139).

Prof. J. Mägiste, Laensufiksitest lmsm. keelis.

Prof. J. Mägiste, Ühest vadjä deklinatsiooniopetuse katsest (vt. EK 1934, lk. 71: *M. Airila*, Vatjan kielen taivutusoppi I).

Mag. H. Rajamaa, Nõukogude-Venemaal ilmunud eesti keeleõpetusi (vt. EK 1934, lk. 79 ja 96).

Prof. A. Saareste, Tallinna praegune nimetus rahva- ja kirja-keeles (vt. E. Kirj. 1934, lk. 120 ja 164: Tallinna praegusest nimest).

Ettekandeist on olnud teaduslikku laadi 6, õigekeelsuse ja muudest praktilistest küsimustest 4. Õigekeelsusküsimused on tekitanud elavaid mõttevahetusi. — Ettekandeist on kuni aastakoosolekuni trükiis ilmunud 6, neist Eesti Keeles 4.

Koosolekuist osavõtjaid on olnud liikmeid 8—25, külalisi 4—18, üldiselt 15—43 inimest. Keskmiselt tuleb osavõtjaid ühe koosoleku kohta 25 inimest, neist liikmeid keskmiselt 16, külalisi 9.

2. Juhatuse tegevus.

1934.-l kalendriaastal on juhatus pidanud 27 koosolekut, kus on arutusel olnud küsimusi 299 päevakorrapunkti (eelmisel aastal 16 koosolekut 181 punktiga). — Aasta algul on neist koosolekuist suur osa kulunud murdekogude deponeerimisega ühenduses olevate küsimuste arutamiseks, kuid hiljem on piirdunud Seltsi tavaliste ülesannetega, kusjuures on tõotatud üksmeeles kõigi küsimuste lahendamisel (vrd. EK 1934, lk. 92 all).

Õigekeelsusküsimuste hulk, mis Seltsile esitatud, on viimaselgi aastal näidanud aina kasvavat tendentsi. Postivalitsusele on AES olnud asutiseks, kuhu saadetakse kõik kohanimede ja posti-asutiste nimetuste muudatus- ja parandusettepanekud ja neile järg-

nevad protestid (nii et ühe ja sama kohanime puhul tuleb sagedasti mitu korda seisukohta võtta). Samuti on saadetud AES-ile mitmelt poolt suuremaid kohanimede nimestikke, peamiselt Setumaa kohanimede fikseerimiseks. Postiasutiste ja vastavate kohanimede nimestikkude redigeerimiseks on töötanud komisjon, millest on osa võtnud hr-d Veski ja Kasik, Setumaa kohanimede alal aga komisjon koosseisus hr-d Mägist, Veski ja Kasik. — Siseministeeriumi tarvis on l. a. suvel korduvalt redigeeritud suuremat eesnimede nimestikku, mille järgi on määratud endistes vene dokumentides esinevatele eesnimedele eestilised vasted. Sel alal töötas komisjon koosseisus hr-d Mägist, Veski, Elisto. Nimestikku redigeeritakse veel Siseministeeriumis ja saadetakse perekonnaseisu-ametnikele käsiraamatuks. — Perekonnanimede ortograafilise parandamise küsimuste komisjon, koosseisus hr-d Veski, Nurm, Elisto, lõpetas oma töö l. a. algul ja tema seisukohad, mis kinnitati juhatuses, on avaldatud täiendatud kujul EK l. a. viimases numbris (vt. lk. 182). — Postivalitsuse ja Siseministeeriumi kõrval on olnud terve rida muid riiklikke ja omaval. asutisi ning eraisikuid, kellele on tulnud anda keelelist nõu. (Juhatus keelelistest otsustest on ülevaadet antud EK-s nr. 4 ja 5 1934, lk. 119—128 ja 151—156.)

Viimasel ajal on AES-i juhatuse tööst moodustanud kaaluva osa nime eestistamisega ühenduses olevate küsimuste arutamine. Nii kerkis läin. semestri keskel päevakorrale uue perekonnanimede-raamatu väljaandmine ning samal ajal endise Seltsil olemasoleva vastava prop.-kirjanduse kasutamise küsimus. Neis asjus astuti kontakti Nimede Eestistamise Kesktoimkonnaga Tallinnas ning kohaliku organisatsioonidevahelise toimkonnaga Tartus, kusjuures kõigepealt varustati neid vastava kirjandusega. Uue väljaande käsikirja koostamise ja trükkitoimetamisega seotud küsimused on tulnud AES-i juhatuses lahendada. — Selle toimetise eeltööd lõpetati l. aastal, materjali ümbertöötamine ja trükkitoimetamine on jäänud uude aastasse.

Kirjastustegevusest möödunud aastal tuleks nimetada aja- kirja „Eesti Keele“ 13. aastakäigu väljaandmist (millest lähemalt vastavas eriaruandes). Eesti keele bibliograafia toimetamist Õpet. Eesti Seltsi „Eesti Filol. ja Ajaloo Aastaülevaates“ on jätkatud (selle osa toimetajaks on olnud hr. Ed. Roos). On kaalutud ka murdetekstide väljaandmist laiemas ulatuses ja liivlaste algõpiku toimetamist.

Murdeuurimistööd on jätkunud, millest lähem ülevaade antakse eriaruandes.

Hõimutöö alalt võiks nimetada liivlaste toetamist ja ühe stipendiaadi saatmist l. suvel Soome, kelleks oli üliõp. J. Käosaar.

Selts on ka osa võtnud Vaimse Kultuuri Päevade puhul korraldatud keeleteaduslikust näitusest l. a. kevadsemestril Eesti Keele Arhiivis. Eesti raamatu 400 aasta juubeli puhuks on kaalutud 1656. aasta lauluraamatu (ühiselt Konsistoriumiga) või mõne muu vana kirja keele teose anastaalilise trüki väljaandmist.

Murdekogude deponeerimislepingu osalise muutmise järele on saavutatud kokkulepe EKA juhatajaga ning leping on aasta lõpuks alla kirjutatud.

Seltsi asukoht on olnud endine — Ülikooli ruumides, Lai tän. 34, kus Seltsi talitus on olnud avatud viiel päeval nädalas à 1 tund.

Suuremaid toetusi on Selts saanud Kultuurkapitalist ja Tartu Ülikoolilt, kuid tunduvalt vähemal määral, kui eelarves oli ette nähtud. Erakordset toetust on läinud korda saada Tartu Linnavalitsuselt (100 kr.) ja Eesti Hüpoteeqipangalt Tartus (20 kr.).

1934. a. jooksul on Seltsi vastu võetud 4 uut liiget (eelm. a. 7). Hääleõiguslike liikmete arv on praegu (aastakoosoleku ajal 3. III 35) 32 (eelmisel aastal 38).

Juhatusesst lahkusid juba aasta algul: peakoosolekul valitud dr. P. Arumaa ja asemele kutsutud mag. F. Leinbock. Nende aset täitis järgmine asemik prl. mag. L. Tohver. A metid olid jaotatud järgmiselt: esimees J. Mägiste, abiesimehed J. V. Veski ja A. Kask; sekretär E. Elisto, abisekretärid H. Rajamaa ja P. Ariste; laekahoidja E. Nurm ja abilaekur H. Jänes; raamatukoguhoidja prl. L. Tohver. Üldse oli juhatuses 9 liiget, neist 3 ülikooli õppejõudu, 4 eesti keele õpetajat ja 1 keeleline korrektor.

E. Elisto,
AES-i sekretär.

Murdetoimkonna 1934. a. aruanne.

Akadeemiline Emakeele Selts püüdis möödunud aastal jätkata murdekogumistööd, kuigi majanduslikkudel põhjustel seda ei saadud teha endisel määral (vrd. EK 1934, lk. 24). Oma töö loovutas 11 stipendiaati. Nende poolt kogutud materjalidest ja kogumispaikadest olgu esitatud siin järgnev ülevaade. Kogunud on:

1. A r i k e, Juhan — Vigalast sõnavara peamiselt linatööstuse ja suguvõsa kohta, murdetekste ja morfoloogilisi märkmeid;
2. K a n g r o, Bernhard — Heldest teateid sõidu- ja veoriistade kohta, murdetekste Hallistest, Karksist ja ka Heldest;
3. K i n d l a m, Magnus — ainekku Muhust kehakatete, Jaanist karjanduse ja Põidest linatööstuse kohta;
4. K o e m e t s, Eduard — murdetekste Karulast;
5. L e p p, Leida — Varblast sõnavara toitluse ja ehituste alalt;
6. M i h k l a, Karl — Juurust sõnavara Wiedem. järgi, Keilast ainekku keha ja ilmastiku kohta, Hagerist teateid kehakatete üle;
7. O r g, Ilse — Otepäält sõnavara lisasõnastikkude järgi, ainekku põllunduse ja maastiku kohta, murdetekste ja muid teateid;
8. P a l m e o s, Pauline — Emmastest sõnavara Wiedemanni ja Lisasõnastiku järgi, murdetekste; Reigist ja Emmastest morfoloogilisi märkmeid jm.;
9. T a m m, August — Kambjast ainekku lisasõnastikkude järgi, murdetekste, teateid ilmastiku, vaimude ja tontide kohta, Otepäält materjali maastiku üle ja murdetekste;
10. T a m m a r, Elise — Amblast teateid metsanduse alalt ja murdetekste, Kadrinast ainekku veekogude kohta; mõlemast kihelkonnast morfoloogilisi märkmeid;
11. T a n n i n g, Salme — Kanepist, Otepäält, Põlvast, Sangastest, Urvastest ja Vastseliinast ainekku lisasõnastikkude järgi, Setumaalt ja Sangastest murdetekste, Vastseliinast materjali ilmastiku kohta ja Rāpinast teateid veesõidukite üle.

Enamik stipendiaate on olnud kohal 1—2 kuud. Kokku on murdekogumistööd olnud u. 13 kuud (383 päeva). Nagu ülevaatest võis näha, on jätkatud kogumist peamiselt ideoloogilisel teel. Ainekku on sel teel saadud 11.038 sedelit.

L i s a s õ n a s t i k k u d e järgi on jälgitud ainekku 8-st khk-st; materjali on saadud 6.087 sedelit.

W i e d e m a n n i järgi jätkus küsitlemine kahes kihelkonnas (Juurus, Emmastes), ainekku saadi 2.016 sedelit.

Murdetekste on kogutud 232 lk.; muude, vähemate keeleliste küsimuste kohta on saadud andmeid 2.834 sedelil, morfoloogilist aines- tikku on kolmest kihelkonnast (35 lk. ja u. 100 sedelit).

Kokku on möödunud aastal seega kogutud 22.167 sõnasedelit.

Kõik Akad. Emakeele Seltsi murdekogud deponeeriti möödunud aastal Eesti Keele Arhiivi, kus need tegelikult ka juba eel- mistel aastatel asetseid. Kogude kontrollimis- ja korraldamistööd tegi P. Ariste.

Koosolekuid on Murdetoimkond möödunud aastal pidanud 5. Toimkonna juhatajaks oli J. Mägiste, teisteks toimkonna liikme- teks olid P. Ariste, A. Kask, F. Leinbock ja G. Ränk.

A. Kask,
Murdetoimkonna sekretär.

„Eesti Keele“ 1934. a. aruanne.

Ajakirja toimetuse koosseis oli läinud aastal järgmine: peatoimetaja prof. J. Mägiste, kaasliikmed dr. J. V. Veski ja E. Elisto. Viimane neist oli ühtlasi ajakirja toimetussekreтарыks.

Toimetus on pidanud aasta jooksul 10 ametlikku koosolekut.

Ajakirja aastakäigu suurus oli endine, nimelt 6 nr-t à 32 lk. (kokku 192 lk.). Trükitavate eksemplaride arv 400 oli samuti endine.

Aastakäik on ilmunud kõik üksiknumbritena. Numbrid on ilmunud määratud tähtaegadel: nimelt kevadsemestril märtsis, aprillis ja mais, sügissemestril oktoobris, novembris, det- sembris.

Ajakirjal on läinud aastal olnud kaastöölisi 20. Neist oli ülikooli õppejõude 7, teisi ülikooli lõpetanud isikuid 10, üliõpilasi ja muid kaastöölisi 3. Kirjutisi on ilmunud kõiki kokku 48 (eel- m. a. 53). Aastakäigus on teadusliku ala kõrval veelgi rohkem kui eelmisel aastal ruumi antud õigekeelsuslikele jm. praktilistele küsimustele.

E. Elisto,
EK toimetussekreтары.

Nimede-eestistamise Toimkonna 1934. a. aruanne.

Toimkonna koosseis oli: J. Aavik, J. Ainelo (juhataja), G. Ränk, E. Sitska, A. Tiitsmaa, J. V. Veski.

1933.-l a-l töötati Kohtu- ja Siseministeeriumis välja uus nimede- eestistamise seadus, mis tegi nimede eestistamise märksa lihtsamaks kui seni. Ärevate aegade ja valitsuse kriisi tõttu jäi see 1933. a. ellu viimata.

Möödunud aastal, muutunud olukorras jätkas toimkond oma tege- vust ses suunas, et see seadus pandaks maksuma riigivanema dekree- dina juba 24. veebruariks. Sel otstarbel käis toimkonna sekretär A. Tiitsmaa aruandeaasta algul Tallinnas, pidades läbirääkimisi Kohtu-

ja Siseministeeriumiga ja teiselt poolt ÜENÜ-ga ning ERK-idega, et need ühes teiste samasihiliste organisatsioonidega pöörduksid sellise sooviavaldusega riigivanema poole. Samal korral pidas A. T. veel läbirääkimisi Riigi Statistika Keskbüroo juhataja hr. A. Pullerits'uga perekonnanimede uurimise asjus rahvaloenduse materjalide kaudu — peamiselt selle üle, kui palju üks või teine uurimisviis võtaks aega ja läheks maksma.

Toimkond algatas ka uue perekonnanimede valimiku eeltöid, kuid hiljem see töö jäi Emakeele Seltsi juhatuse korraldada.

Aasta algupoolel toimkond hoidis nimede-eestistamise küsimust elevil ka ajakirjanduses; toimkonna sekretär A. Tiitsmaa saatis alaliselt ajalehile lühisõnumeid või andis informatsiooni ajakirjanikele. Peale nimede-eestistamise dekreeidi maksmapanekut muutus olukord hoopis teiseks: siis hakkasid ajalehed avaldama küllaldaselt kirjutisi oma algatusel, nii et toimkonna töö sel alal polnud enam hädavajaline.

Et saada ülevaadet ajakirjanduses ilmunud teateist, tellis toimkond Akadeemilise Kooperatiivi juures olevast väljalõigete-büroost kõik väljalõiked Eesti ajalehis ilmuvaist kirjutistest nimede eestistamise kohta.

Sügisel võttis toimkonna juhataja J. Ainelo osa kahest suuremast nimede eestistamise nõupidamisest Tallinnas, kus loodi üleriiklik nimede-eestistamise toimkond, mille etteotsa valiti Akad. Emakeele Seltsi nimede-eestistamise toimkonna liige, haridusnõunik mag. Joh. Aavik. Samadel koosolekutel esines J. Ainelo ka ettepanekutega töö organiseerimise kohta.

Toimkonna juhataja juures töötas ka möödunud tegevusaastal nõuande-büroo nimede-eestistamise asjus. Toimkond on saanud välja 127 mitmesugust kirja.

Aasta jooksul on toimkond pidanud ühe koosoleku, millest osa võtsid J. Ainelo, A. Tiitsmaa, J. V. Veski ja E. Sitska (puudusid J. Aavik ja G. Ränk). Sel koosolekul valiti toimkonna juhatajaks edasi J. Ainelo ja sekretäriks edasi A. Tiitsmaa.

Juhatus on pidanud koosolekuid mitmesuguste küsimuste arutamiseks peaaegu igal nädalal, millest ainult tähtsamad — peamiselt majanduslike kuludega seotud otsused on protokollitud. — Toimkonna liikmed J. Aavik ja J. Ainelo on esinenud mitmete selgituskõnedega Tartus, Tallinnas ja mujal.

J. Ainelo,
Toimk. juhataja.

A. Tiitsmaa,
Toimk. sekretär.

Märkus.

Käesolev märtsikuu number ilmub suurendatud kujul aprillis, et võimalust anda teatavate eespoolkäsitletud küsimuste samaaegselt mitmekülgseks valgustamiseks. Järgmine EK nr. ilmub kaksiknumbrina s. a. mais.

Vastutav toimetaja: **Juulius Mägiste.**
Valjaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 13. IV 1935.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijatele, tõlkijatele ja kõigile keeletarvitajatele. Silmas on peetud ka igakülgset teaduslikku terminoloogiat. Peale müü sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autor on tuntud kui hea soome keele ja soome murrete tundja. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Nimede-eestistamise kirjandust.

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Keskbüroo, Vene 23—9, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

*

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.

W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.
Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov'i* ja selle tuleliste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandest ms. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnalandumust, välja arvatud EESTI NIMI (vt. ülal).

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XIV aastakäik, 1935)

ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmumise tähtjad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbri tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võivad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevaühine“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperratiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XIII aastak., 1930—1934, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudel raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1935. aastakäigu tellijaile annab AES võimaluse osta EK kuut esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. ja à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperratiiv), isikiikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvituses minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55 (peatoimetaja).

Tähelepanu! Nimede-eestistamise kirjandust vt. eelmisel lk-l.